

Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

Γ' Γυμνασίου

ΤΟΜΟΣ 2

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Στέλλα Σωτηρίου

Νομικός, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

Στυλιανή Κορδονούρη

Νομικός, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

Αικατερίνη Ζαφρανίδου

Κοινωνιολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Αναστασία Αθανασούλα-Ρέππα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια της Α.

Σ.ΠΑΙ.ΤΕ

Βασίλειος Μπούρμπουλας

Σχολικός Σύμβουλος

Σοφία Ροδίτου

Νομικός, Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Κλειώ Γκιζελή

Σκιτσογράφος-Εικονογράφος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αντώνιος Μαστραπάς

Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης

**ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ**

Παύλος Μάραντος

Σύμβουλος Νομικών/Πολιτικών
Επιστημών στο Π.Ι.

Νικόλαος Πετρόπουλος
Σύμβουλος Κοινωνιολογίας στο Π.Ι.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Παύλος Μάραντος
Σύμβουλος Νομικών/Πολιτικών
Επιστημών στο Π.Ι.

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

**«ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ -
MULTIMEDIA Α.Ε.»**

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ / Ενέρ-
γεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξε-
ων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμ-
μάτων σπουδών και συγγραφή
νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ιν-
στιτούτου

Πράξη με τίτλο:

«Συγγραφή νέων βιβλίων και πα-
ραγωγή υποστηρικτικού εκπαι-
δευτικού υλικού με βάση το
ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνά-
σιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έρ-
γου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου

**Αναπληρωτές Επιστημονικοί
Υπεύθυνοι Έργου**

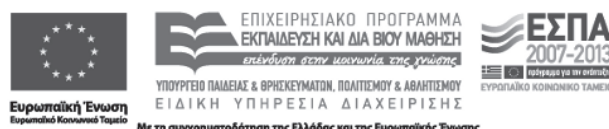
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδα-
γωγικού Ινστιτούτου

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο
75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνι-
κό Ταμείο και 25% από εθνι-
κούς πόρους.**

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας, η οποία δημιουργήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ / ΕΠ «Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση» / Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ».

Οι διορθώσεις πραγματοποιήθηκαν κατόπιν έγκρισης του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Στέλλα Σωτηρίου
Στυλιανή Κορδονούρη
Αικατερίνη Ζαφρανίδου**

**Η συγγραφή και η επιστημονική
επιμέλεια του βιβλίου πραγμα-
τοποιήθηκε υπό την αιγίδα του
Παιδαγωγικού Ινστιτούτου**

**Κοινωνική και
Πολιτική Αγωγή**

Γ' Γυμνασίου

Ι. Τ. Υ. Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Μέρος Α

Το άτομο και η κοινωνία

Τόμος 2

5 / 9

4 Κοινωνικοί Θεσμοί

- Τι είναι θεσμός
- Αναγκαιότητα ύπαρξης των θεσμών
- Λειτουργίες των θεσμών
- Αλλαγή των θεσμών
- Ο θεσμός της οικογένειας

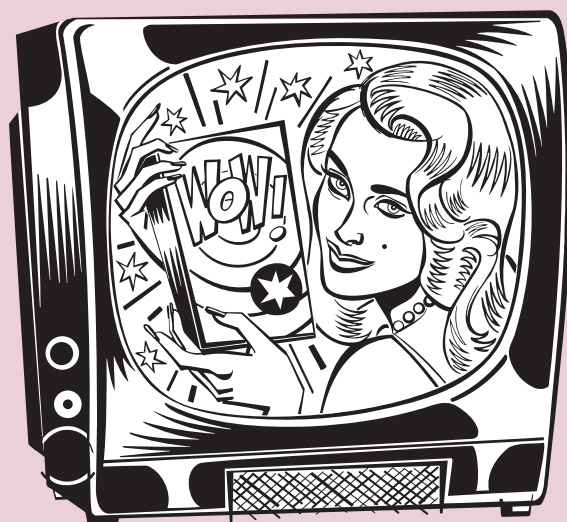

Οι κοινωνικές θέσεις, οι ρόλοι και οι κανόνες, που μελέτησες στο προηγούμενο κεφάλαιο, λειτουργούν μέσα στους κοινωνικούς θεσμούς.

Μπορείς να επαναλάβεις αυτές τις έννοιες για να κατανοήσεις καλύτερα το καινούργιο κεφάλαιο.

Το έργο «Ο τμηματάρχης έρχεται» του Ζ. Παπαντωνίου περιγράφει γλαφυρά τις αλλαγές των κοινωνικών θεσμών της ελληνικής εκπαίδευσης και της διοίκησης μεταπολεμικά. Εξάλλου, με την τηλεοπτική σειρά «Τα παιδιά της Γης» της J. M. Auel θα γνωρίσεις τη δημιουργία των πρώτων θεσμών στις πρωτόγονες κοινωνίες, γραμμένη με τη μορφή μυθιστορήματος.

Η ταινία «Η τιμή της αγάπης» της Τ. Μαρκετάκη αναφέρεται στην παραδοσιακή μορφή του θεσμού της οικογένειας και τα «Πέτρινα χρόνια» του Π. Βούλγαρη περιγράφουν τις μεγάλες αλλαγές στους ελληνικούς πολιτικούς θεσμούς στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών.

Οι κοινωνικοί θεσμοί αποτελούν το βασικό χαρακτηριστικό κάθε κοινωνίας. Για να γνωρίσεις τις διαφορετικές μορφές θεσμών που χαρακτηρίζουν τις κοινωνίες του πλανήτη, όπως ο γάμος, η οικογένεια κ.λπ. μπορείς να επισκεφθείς τις ιστοσελίδες των περιοδικών «Γαιόραμα» (www.georama.gr) και «National Geographic» (www.nationalgeographic.gr).

Εξάλλου, από τις ιστοσελίδες της Βουλής (www.parliament.gr) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (www.europa.eu.int/hellas) θα ενημερωθείς για πολλούς νέους πολιτικούς θεσμούς, όπως αυτοί της Βουλής των Εφήβων, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, που δημιουργήθηκαν για να ικανοποιήσουν τις νέες ανάγκες της ελληνικής και ευρωπαϊκής κοινωνίας.

Το κεφάλαιο αυτό θα σε βοηθήσει να κατανοήσεις τη σημασία των κοινωνικών θεσμών για τη λειτουργία της κοινωνίας. Θεσμοί όπως η οικογένεια, η εκπαίδευση, η οικονομία, η Πολιτεία, η θρησκεία, χαρακτηρίζουν κάθε κοινωνία και

**μεταβάλλονται μαζί της. Γι' αυτό
μελέτη μιας κοινωνίας σημαίνει
βασικά μελέτη των κοινωνικών της
θεσμών.**

4

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ

4.1 Τι είναι κοινωνικός θεσμός

Κάθε κοινωνία, από την πρωτόγονη μέχρι τη σύγχρονη μορφή της, για να λειτουργήσει και να διατηρηθεί πρέπει να ικανοποιεί τις βασικές της ανάγκες (αναπαραγωγή νέων μελών, μετάδοση γνώσης, επίλυση συγκρούσεων κ.ά.).

Για να ικανοποιηθούν αυτές οι ανάγκες δημιουργήθηκαν:

- οι οικογενειακοί θεσμοί (π.χ. συγγένεια, γάμος, οικογένεια) για να εξασφαλίσουν την αναπαραγωγή και τη φροντίδα των νέων μελών,
- οι εκπαιδευτικοί θεσμοί (π.χ. σχολεία, Πανεπιστήμια) για να εξα-

σφαλίσουν τη μετάδοση και την παραγωγή γνώσεων και αξιών,

- οι οικονομικοί θεσμοί (π.χ. επιχειρήσεις, υπηρεσίες) για την παραγωγή αναγκαίων αγαθών,
- οι πολιτικοί θεσμοί (π.χ. συμβούλιο γερόντων, βασιλεία, Κοινοβούλιο) για την εξισορρόπηση των συγκρούσεων μεταξύ των ομάδων,
- οι θρησκευτικοί θεσμοί (π.χ. τόποι λατρείας, ιερατεία) για τις σχέσεις με το θείο.

Τα μέλη επομένως της κοινωνίας για να ικανοποιήσουν τις παραπάνω ανάγκες τους αναπτύσσουν σταθερές και οργανωμένες σχέσεις (π.χ. γονείς – παιδιά, δάσκαλοι – μαθητές) και δραστηριότητες (π.χ. εκπαίδευση, οικογένεια, εκκλησία).

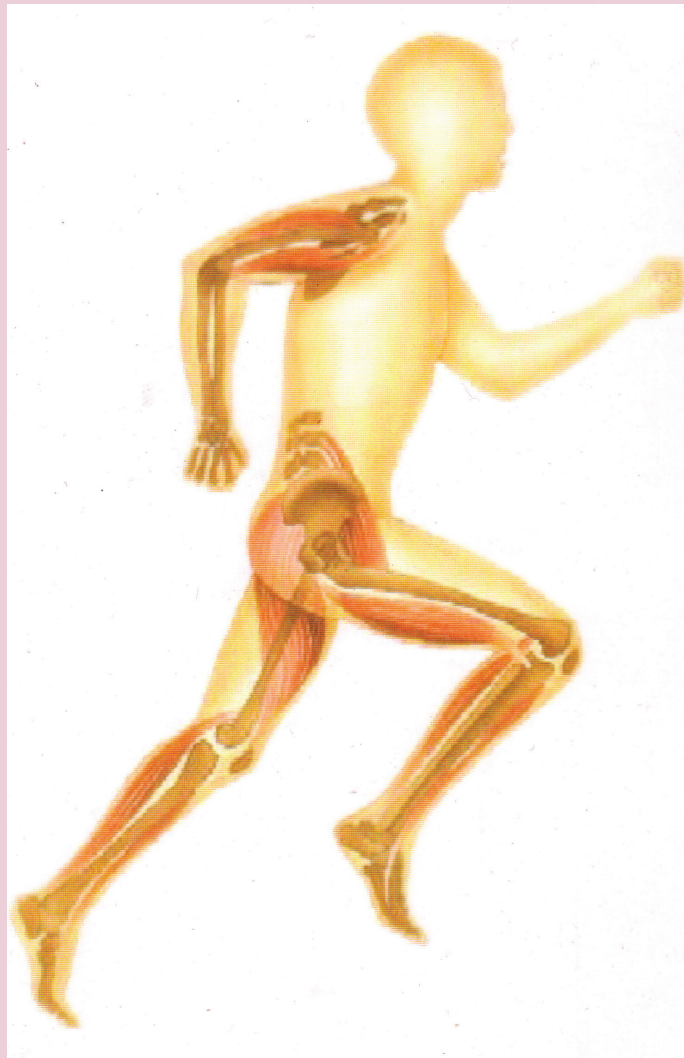
Οι οργανωμένες και σταθερές σχέσεις και δραστηριότητες που

έχουν σκοπό να ικανοποιήσουν σημαντικές κοινωνικές ανάγκες αποτελούν τους θεσμούς.

Όπως παρατηρούμε, τα βασικά χαρακτηριστικά των θεσμών είναι:

- **έχουν σημαντικούς κοινωνικούς σκοπούς, όπως είναι η μόρφωση, η παραγωγή αγαθών, η ασφάλεια κ.λπ.,**

- **παραμένουν σχετικά σταθεροί, π.χ. ο θεσμός της οικογένειας ή του σχολείου, παρά τις μεταβολές τους, διατηρούν σχετικά σταθερές τις βασικές σχέσεις μεταξύ των ατόμων και των ρόλων τους (γονείς – παιδιά, δάσκαλοι – μαθητές).**

φωτ. 4.1 Ανθρώπινος οργανισμός. Η κίνηση είναι αποτέλεσμα συνεργασίας σκελετού και μυϊκού συστήματος, συμμετέχουν όμως και άλλα συστήματα, όπως το κυκλοφορικό, αναπνευστικό και νευρικό. Ο ανθρώπινος οργανισμός ικανοποιεί τις ανάγκες του μέσα από

συστήματα λειτουργίας, όπως το κυκλοφορικό, το πεπτικό, το αναπνευστικό σύστημα. Κάθε σύστημα έχει επιμέρους όργανα π.χ. στομάχι, πνεύμονες, καρδιά, εγκέφαλος, που πραγματοποιούν σημαντικές λειτουργίες, όπως η πέψη, η αναπνοή, η κυκλοφορία του αίματος, η κίνηση. Με αυτό τον τρόπο μπορούμε να αντιληφθούμε και την κοινωνία. Τα επιμέρους συστήματά της είναι η οικονομία, η εκπαίδευση, η πολιτική, η θρησκεία, η αναπαραγωγή και ανατροφή των νέων μελών. Κάθε σύστημα έχει τα όργανά του που είναι οι θεσμοί. Σήμερα υπάρχουν εκατοντάδες θεσμοί για κάθε σημαντική λειτουργία της κοινωνίας, όπως οικονομικοί, πολιτικοί κ.λ.π.

Η διαφορά της κοινωνίας από τον ανθρώπινο οργανισμό είναι ότι η κοινωνία μπορεί να αλλάζει θεμελιακά (αξίες, κανόνες, θεσμοί) και να διατηρείται στη ζωή, όπως στις περιπτώσεις των επαναστάσεων, ενώ στον ανθρώπινο οργανισμό κάτι τέτοιο είναι αδύνατο.

Να συζητήσετε στην τάξη παραδείγματα οικονομικών, πολιτικών, θρησκευτικών, εκπαιδευτικών θεσμών που υπάρχουν σήμερα στην ελληνική κοινωνία. Για κάθε θεσμό να αναφέρετε τις σταθερές σχέσεις μεταξύ των ρόλων.

4.2 Αναγκαιότητα των θεσμών

Εάν θεωρήσουμε την κοινωνία ως έναν οργανισμό, οι θεσμοί αποτελούν τα επιμέρους όργανά του και τα άτομα τα κύτταρα αυτών των οργάνων. Μέσα στους θεσμούς διαμορφώνονται οι κοινωνικοί κανόνες με βάση τους οποίους τα άτομα παίρνουν τις θέσεις τους και ασκούν τους ρόλους τους. Μέσα στο θεσμό του σχολείου π.χ. διαμορφώνονται οι κοινωνικοί κανόνες με τους οποίους τα άτομα ασκούν τους συγκεκριμένους ρόλους που αντιστοιχούν στις εργασιακές τους θέσεις (Διευθυντής, καθηγητές, μαθητές).

Με τους θεσμούς επομένως:

- η κοινωνία οργανώνεται και εξασφαλίζει τη διάρκειά της μέσα στο χρόνο, αν και τα μέλη της, όπως και

τα κύτταρα του οργανισμού, διαρκώς ανανεώνονται,

• τα άτομα μαθαίνουν τις αξίες, τους κανόνες και τους ρόλους τους και με αυτό τον τρόπο εξακολουθεί να υπάρχει κοινωνική ζωή.

Βασικοί θεσμοί	Ανάγκες που εξυπηρετούν
Οικογενειακοί θεσμοί	Βιολογική αναπαραγωγή – Κοινωνικοποίηση
Οικονομικοί θεσμοί	Παραγωγή – Διανομή των αγαθών
Πολιτικοί θεσμοί	Διαχείριση εξουσίας – Λήψη αποφάσεων
Εκπαιδευτικοί θεσμοί	Μόρφωση νέας γενιάς – Παραγωγή νέας γνώσης
Θρησκευτικοί θεσμοί	Προσέγγιση του θείου

Όσο βέβαια οι κοινωνίες εξελίσσονται και εκσυγχρονίζονται, νέες κοινωνικές ανάγκες δημιουργούνται και μαζί τους νέοι θεσμοί. Η εργασία των γυναικών π.χ. δημιούργησε την ανάγκη φύλαξης των μαθητών του Δημοτικού μετά το σχολείο και οδήγησε στη δημιουργία ενός νέου εκπαιδευτικού θεσμού, του ολοήμερου σχολείου. Αρχικά, η φύλαξη των μαθητών πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία των γονέων, χωρίς να προβλέπεται από το νόμο, ενώ σήμερα η συγκεκριμένη ανάγκη καλύπτεται από το θεσμό το ολοήμερου σχολείου, το οποίο προβλέπεται από το νόμο. Όταν ένας θεσμός δημιουργείται με νόμο, τότε ο θεσμός είναι τυπικός και η διαδικασία δημιουργίας του ονομάζεται θεσμοθέτηση. Όταν αντίθετα εφαρμόζεται

με πρωτοβουλία ορισμένων ατόμων και αποτελεί συνήθεια, τότε ο θεσμός είναι άτυπος και η διαδικασία δημιουργίας του ονομάζεται θεσμοποίηση.

Στις σύγχρονες κοινωνίες σχεδόν όλοι οι θεσμοί είναι τυπικοί, με εξαίρεση ορισμένους άτυπους θεσμούς όπως κάποια έθιμα και παραδόσεις (έθιμα Χριστουγέννων, αποκριάς κ.ά.).

φωτ. 4.2 Το σήμα των Νόμπελ Φυσικών Επιστημών και Ειρήνης.

Τα βραβεία Νόμπελ

(www.nobelprizes.com) θεσμοποιούνται με τη διαθήκη του Άλφρεντ Νόμπελ το 1895. Η θεσμοθέτησή τους πραγματοποιείται αργότερα από το Σουηδικό κράτος.

Ποιους σκοπούς εξυπηρετούν οι διάφοροι θεσμοί βράβευσης επιστημόνων, καλλιτεχνών και διανοουμένων; Ποιοι ανάλογοι

θεσμοί προβλέπονται από την ελληνική Πολιτεία; Να συζητήσετε στην τάξη.

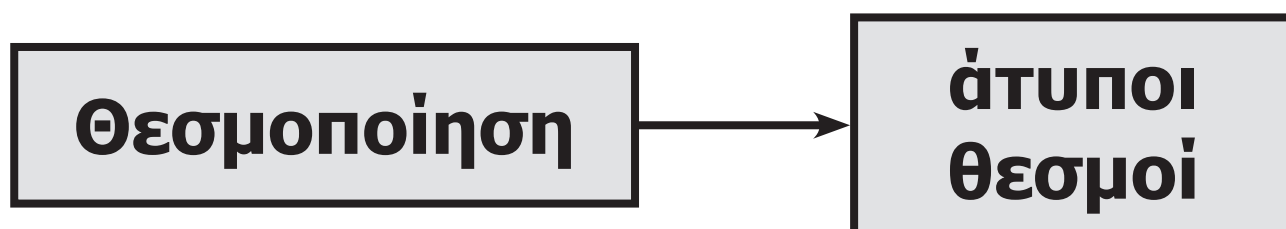
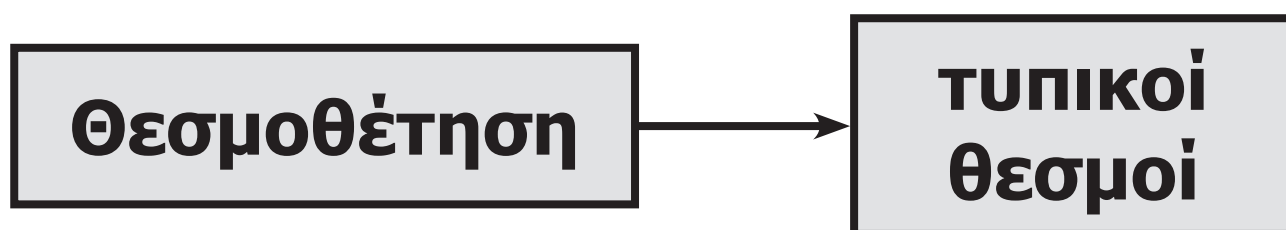
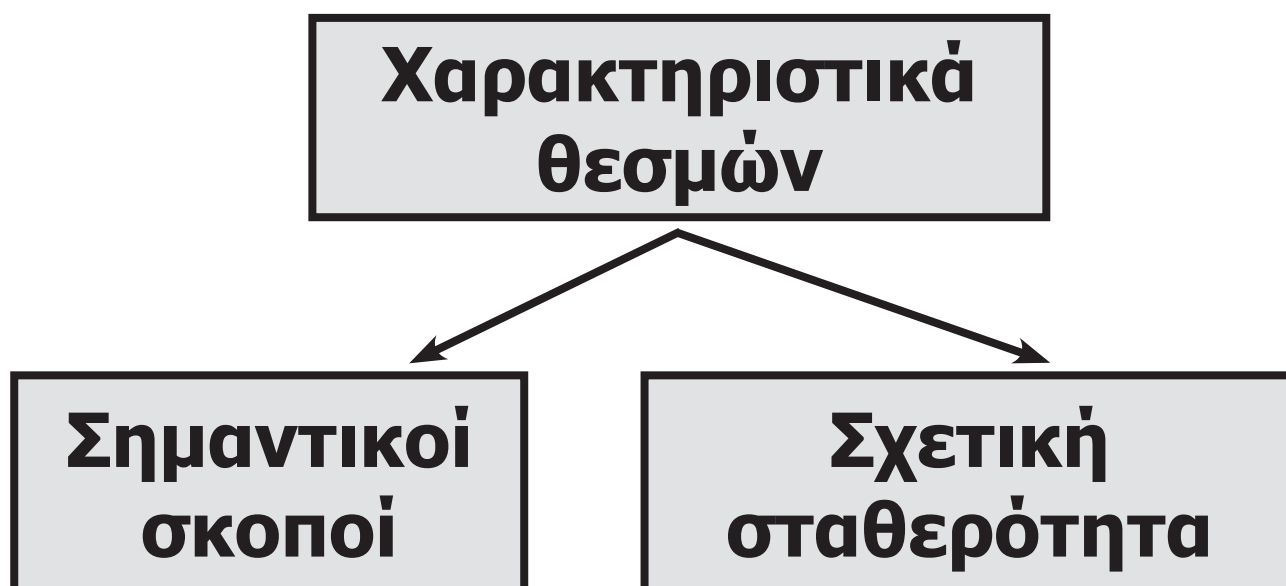
**φωτ. 4.3 Εορταστικά έθιμα.
Στις παραδοσιακές κοινωνίες οι περισσότεροι θεσμοί ήταν άτυποι, δεικνυομένησαν δηλαδή με βάση το νόμο. Σήμερα ακόμα και θεσμοί που αφορούν τα έθιμα και τις παραδόσεις προβλέπονται από το νόμο και γίνονται τυπικοί. Ο άτυπος θεσμός του δώρου ή των εορτών οδήγησε**

στους τυπικούς θεσμούς των δώρων τα Χριστούγεννα και το Πάσχα στους μισθούς των εργαζομένων ή στη θεσμοθέτηση επίσημων αργιών για τους εργαζόμενους.

Να συζητήσετε στην τάξη και άλλα ανάλογα παραδείγματα.

Βασικές έννοιες μαθήματος

4.3 Λειτουργίες των Κοινωνικών Θεσμών

Κάθε κοινωνικός θεσμός για να εξυπηρετήσει τους σκοπούς και τις ανάγκες για τις οποίες δημιουργήθηκε, έχει συγκεκριμένες λειτουργίες. Στις παραδοσιακές κοινωνίες, οι θεσμοί ήταν λίγοι και είχαν πολλές λειτουργίες π.χ. στην ελληνική κοινωνία του 19ου αιώνα οι βασικοί κοινωνικοί θεσμοί ήταν η οικογένεια, το σχολείο και η εκκλησία, γι' αυτό και ο καθένας είχε πολλές λειτουργίες. Η εκκλησία π.χ. εκτός από την καλλιέργεια της θρησκευτικής πίστης είχε ως λειτουργίες και τη μετάδοση γνώσεων, τη βοήθεια των ατόμων με προβλήματα κ.ά. Τις λειτουργίες αυτές σήμερα αναλαμβάνουν νέοι εξειδικευμένοι θεσμοί, συνήθως κρατικοί

(σχολεία, εκπαιδευτικά ιδρύματα, ιδρύματα ενίσχυσης ευάλωτων ομάδων, νοσοκομεία) αλλά και ιδιωτικοί ή ανεξάρτητοι θεσμοί (π.χ. Μ.Κ.Ο., Παιδικά χωριά SOS κ.ά.).

Οι λειτουργίες των θεσμών είναι:

- **κύριες ή δευτερεύουσες.** Το σχολείο π.χ. έχει ως κύρια λειτουργία τη μετάδοση γνώσεων και ως δευτερεύουσες την κοινωνικοποίηση των νέων ή τον επαγγελματικό τους προσανατολισμό.

- **φανερές (έκδηλες) ή κρυφές (λανθάνουσες).** Τα ΜΜΕ π.χ. έχουν ως φανερές λειτουργίες την ενημέρωση, μόρφωση και ψυχαγωγία, αλλά ταυτόχρονα έχουν ως αποτέλεσμα την καλλιέργεια προτύπων συμπεριφοράς, όπως π.χ. τα καταναλωτικά πρότυπα ή τα πρότυπα βίας (λανθάνουσα λειτουργία).

φωτ. 4.4 Επαγγελματικές Σχολές του ΟΑΕΔ.

Όσο οι κοινωνίες εκσυγχρονίζονται οι θεσμοί γίνονται πολλοί και εξειδικευμένοι. Η οικογένεια και αργότερα και το σχολείο ήταν οι βασικοί θεσμοί εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης των νέων στην παραδοσιακή κοινωνία. Σήμερα εκατοντάδες νέοι εξειδικευμένοι θεσμοί οργανώνουν την εκπαίδευση και κατάρτιση των νέων.

Να αναφέρετε στην τάξη νέους θεσμούς εκπαίδευσης και

κατάρτισης που γνωρίζετε και τις εξειδικευμένες λειτουργίες τους.

φωτ. 4.5 Εξέγερση του Μάη του '68 στο Παρίσι. Οι επαναστάσεις, οι εξεγέρσεις και τα διάφορα κινήματα οδηγούν σε σημαντικές αλλαγές όλων των θεσμών.

Να αναζητήσετε από την ιστορία σας αλλαγές θεσμών που ήταν αποτέλεσμα εξεγέρσεων ή κινημάτων και να τις συζητήσετε στην τάξη.

φωτ. 4.6 Ο θεσμός της εκπαίδευσης στις σύγχρονες κοινωνίες πρέπει να εξυπηρετήσει τις νέες ανάγκες που δημιουργούν η παγκοσμιοποίηση, η εξέλιξη των τεχνολογιών, το πρόβλημα της ανεργίας. Η γνώση ξένων γλωσσών, ο επαγγελματικός προσανατολισμός, η εκπαίδευση στις νέες τεχνολογίες και η διά βίου εκπαίδευση και κατάρτιση εντάσσονται πλέ-

ον στην εκπαίδευση για την αντιμετώπιση των νέων αυτών αναγκών.

Να συζητήσετε για τα νέα αυτά εκπαιδευτικά προγράμματα και την αναγκαιότητά τους σήμερα.

4.4 Η αλλαγή των κοινωνικών θεσμών

Όπως είδαμε οι κοινωνίες μεταβάλλονται, αλλάζουν αργά ή ραγδαία, επαναστατικά ή ειρηνικά. Κοινωνική μεταβολή σημαίνει βασικά αλλαγή των θεσμών, εφόσον αυτοί αποτελούν τα βασικά όργανα λειτουργίας της κοινωνίας. Όταν επομένως μιλάμε για μεταβολή της ελληνικής κοινωνίας τις τελευταίες δεκαετίες

εννοούμε ότι άλλαξαν οι θεσμοί της, π.χ. οι εκπαιδευτικοί θεσμοί (μαθητικές κοινότητες, Πανελλήνιες εξετάσεις, Ανοιχτό Παν/μιο κ.ά.), οικογενειακοί θεσμοί (κατάργηση της προίκας, ισοτιμία συζύγων, πολιτικός γάμος, αυτόματο διαζύγιο κ.ά.), οι οικονομικοί θεσμοί (μερική απασχόληση κ.ά.), οι πολιτικοί θεσμοί (κατάργηση βασιλείας, ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση κ.ά.).

Με την αλλαγή των θεσμών, αλλάζουν οι θέσεις, δηλαδή η εξουσία που έχουν τα άτομα μέσα στους θεσμούς και μαζί αλλάζουν οι ρόλοι και οι κανόνες που τους προσδιορίζουν. Με την αλλαγή των παραπάνω θεσμών στην ελληνική κοινωνία άλλαξε π.χ. η κοινωνική θέση των γυναικών, το περιεχόμενο των ρόλων τους (σύζυγοι, μητέρες, εργαζόμενες) και οι

κανόνες (Σύνταγμα, Οικογενειακό Δίκαιο). Εξάλλου, οι αλλαγές σε ένα θεσμό επηρεάζουν και άλλους θεσμούς, π.χ. η μετατροπή της μορφής της οικογένειας οδήγησε στη δημιουργία νέων θεσμών, όπως οι παιδικοί σταθμοί, το ολοήμερο σχολείο, τα ΚΑΠΗ κ.ά.

Οι θεσμοί αλλάζουν όταν δεν εξυπηρετούν ικανοποιητικά τους σκοπούς τους, όπως π.χ. αλλάζει συχνά ο θεσμός των Πανελλαδικών εξετάσεων, ώστε να εξυπηρετεί καλύτερα το σκοπό του, δηλαδή την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση μαθητών με τις απαραίτητες για τις σπουδές τους ικανότητες και γνώσεις. Ακόμα, οι θεσμοί καταργούνται, όταν έρχονται σε αντίθεση με τις ανάγκες και τις αξίες της κοινωνίας, όπως ο θεσμός της προίκας ή

της σχολικής ποδιάς που καταργήθηκαν εφόσον έρχονταν σε αντίθεση με την αξία της ισότητας και της ελευθερίας ανάπτυξης της προσωπικότητας αντίστοιχα.

4.5 Ο θεσμός της οικογένειας

Η οικογένεια είναι ένας θεσμός που συναντάται σε όλες τις κοινωνίες. Οι βασικές του λειτουργίες είναι η δημιουργία, η ανατροφή και η προετοιμασία της νέας γενιάς για την κοινωνική της ζωή. Συνήθως η οικογένεια δημιουργείται με το γάμο, ο οποίος προσδιορίζεται από το νόμο, τη θρησκεία και τις παραδόσεις της κάθε κοινωνίας. Στην Ελλάδα ο γάμος μπορεί να είναι θρησκευτικός ή πολιτικός.

Η μορφή της οικογένειας εξαρτάται από παράγοντες όπως το

περιβάλλον, η παράδοση, ο χαρακτήρας της οικονομίας και της κοινωνίας ευρύτερα.

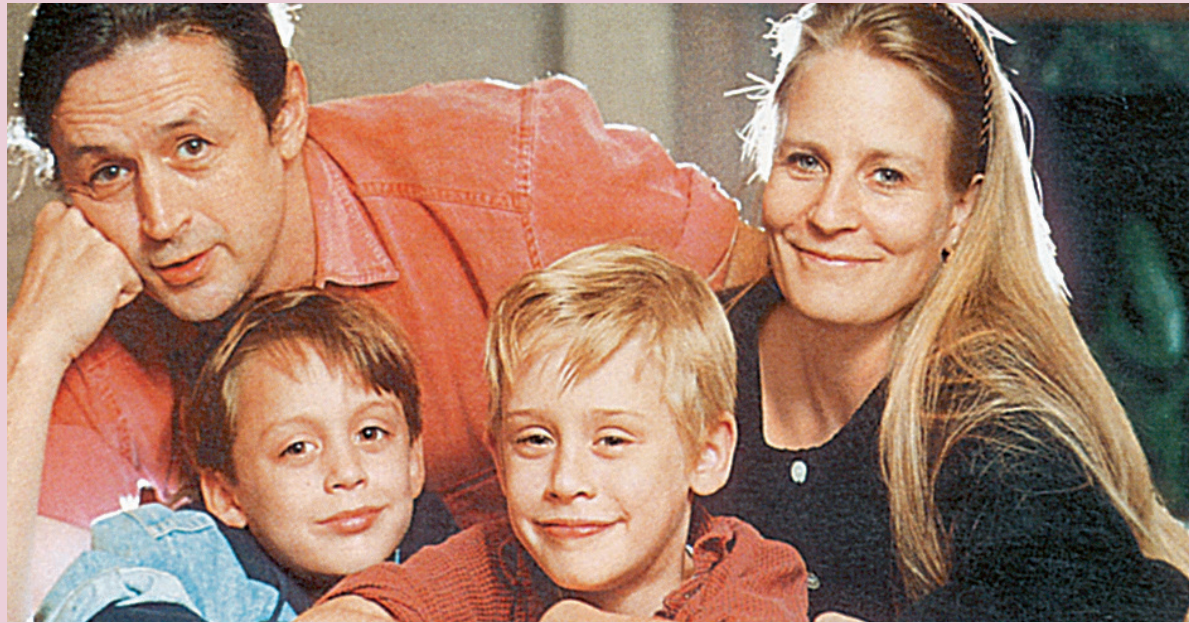
Στις παραδοσιακές κοινωνίες συναντάμε τη μορφή της εκτεταμένης οικογένειας, που συνήθως είναι πατριαρχική, δηλαδή αρχηγός της είναι ο μεγαλύτερος σε ηλικία άνδρας. Η εκτεταμένη οικογένεια περιλαμβάνει πολλές μικρότερες οικογένειες, συνήθως αδελφών, οι οποίες συγκατοικούν με τους γονείς. Στις οικογένειες αυτές εργάζονται όλα τα μέλη στην οικογενειακή επιχείρηση (αγροτική, κτηνοτροφική ή οικοτεχνία). Οι δεσμοί των μελών είναι ισχυροί, εφόσον η οικογένεια έχει πολλές λειτουργίες: παράγει, εκπαιδεύει επαγγελματικά τα νέα μέλη, φροντίζει τα ασθενή, ανάπηρα και ηλικιωμένα μέλη της.

ΣΤΙΣ σύγχρονες κοινωνίες και στα αστικά κέντρα η κύρια μορφή της οικογένειας είναι η πυρηνική οικογένεια. Η πυρηνική οικογένεια αποτελείται από τους συζύγους και τα παιδιά και κύριες λειτουργίες της είναι η ανατροφή και κοινωνικοποίηση των νέων σε συνθήκες ασφάλειας, φροντίδας και αγάπης αλλά και η συναισθηματική στήριξη των συζύγων. Σήμερα, άλλοι ειδικοί φορείς έχουν αναλάβει τις λειτουργίες της παραδοσιακής οικογένειας (οι επιχειρήσεις την παραγωγή αγαθών, τα νοσοκομεία τη φροντίδα των ασθενών, οι οίκοι ευγηρίας τους ηλικιωμένους, τα σχολεία και τα κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης τη μετάδοση γνώσεων στους νέους).

Συχνή μορφή πυρηνικής οικογένειας στις σύγχρονες κοινωνίες

είναι η μονογονεϊκή οικογένεια, στην οποία τα παιδιά ζουν με τον ένα γονέα, εξαιτίας χηρείας, διαζυγίου ή μερικές φορές προσωπικής επιλογής.

Χαρακτηριστικό φαινόμενο πολλών σύγχρονων κοινωνιών είναι η υπογεννητικότητα, που οφείλεται σε διάφορους λόγους, όπως το υψηλό κόστος ανατροφής των παιδιών, η επαγγελματική καριέρα των συζύγων κ.ά. Η χαμηλή γεννητικότητα (1.3 παιδιά αναλογούν σε κάθε ελληνική οικογένεια και 1.4 στην Ευρωπαϊκή Ένωση) σε συνδυασμό με το υψηλό όριο ζωής, που διασφαλίζει η επιστημονική πρόοδος και οι κοινωνικές παροχές, κινδυνεύουν να μετατρέψουν πολλές δυτικές κοινωνίες, όπως η Ελλάδα, σε κοινωνίες γερόντων.

φωτ. 4.7 Διευρυμένη οικογένεια στον Έβρο τη δεκαετία του '50, σύγχρονη πυρηνική και μονογονεϊκή οικογένεια.

Να συζητήσετε σε ομάδες τα χαρακτηριστικά της κάθε οικογένειας. Να σχολιάσετε τις διαφορές των ρόλων.

Η οικογένεια

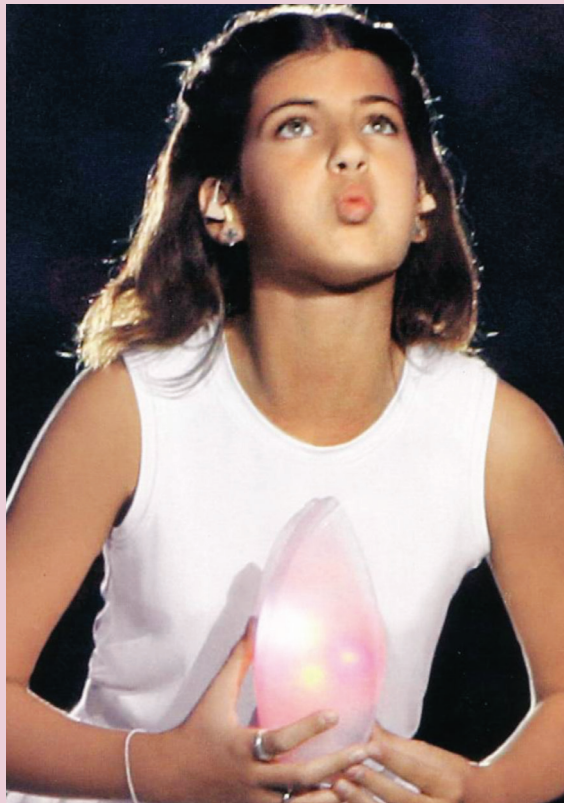
Δείτε την οικογένεια. Έτοιμοι όλοι να φάνε. Να ο πατέρας, η Λόλα,

ο Μίμης, η Έλλη, η Άννα, η γιαγιά κι η μητέρα. Τι μεγάλη οικογένεια!

φωτ. 4.8 Η οικογένεια, από το Αναγνωστικό της Α' Δημοτικού για τα έτη 1955-1978.

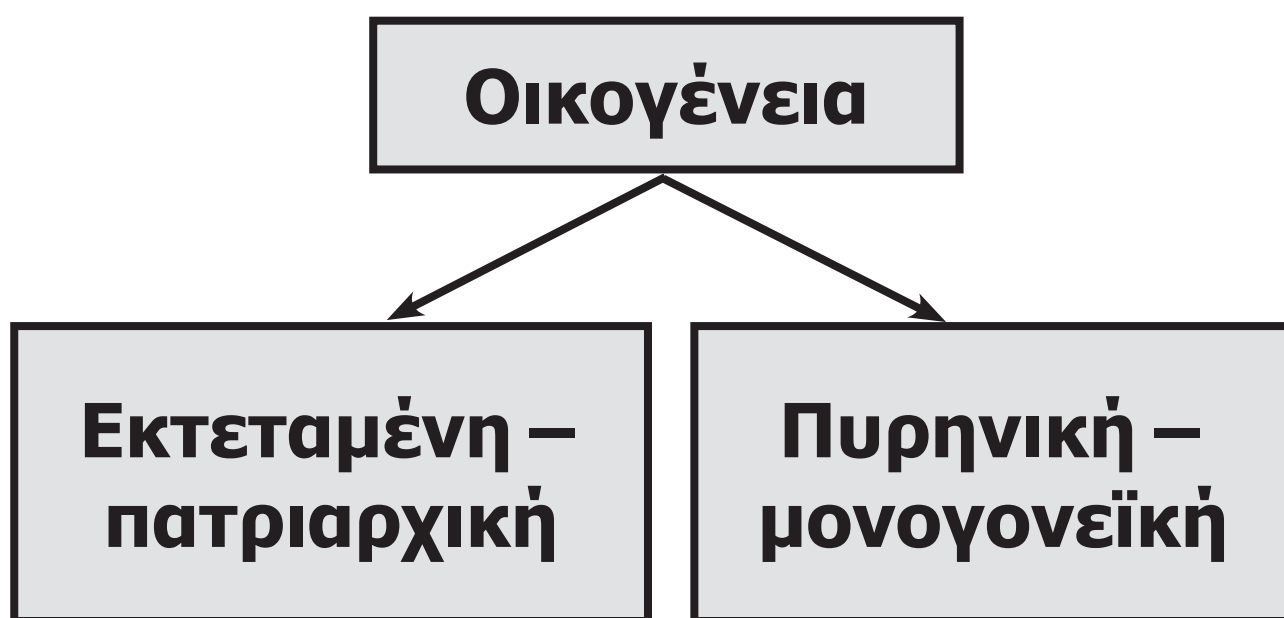
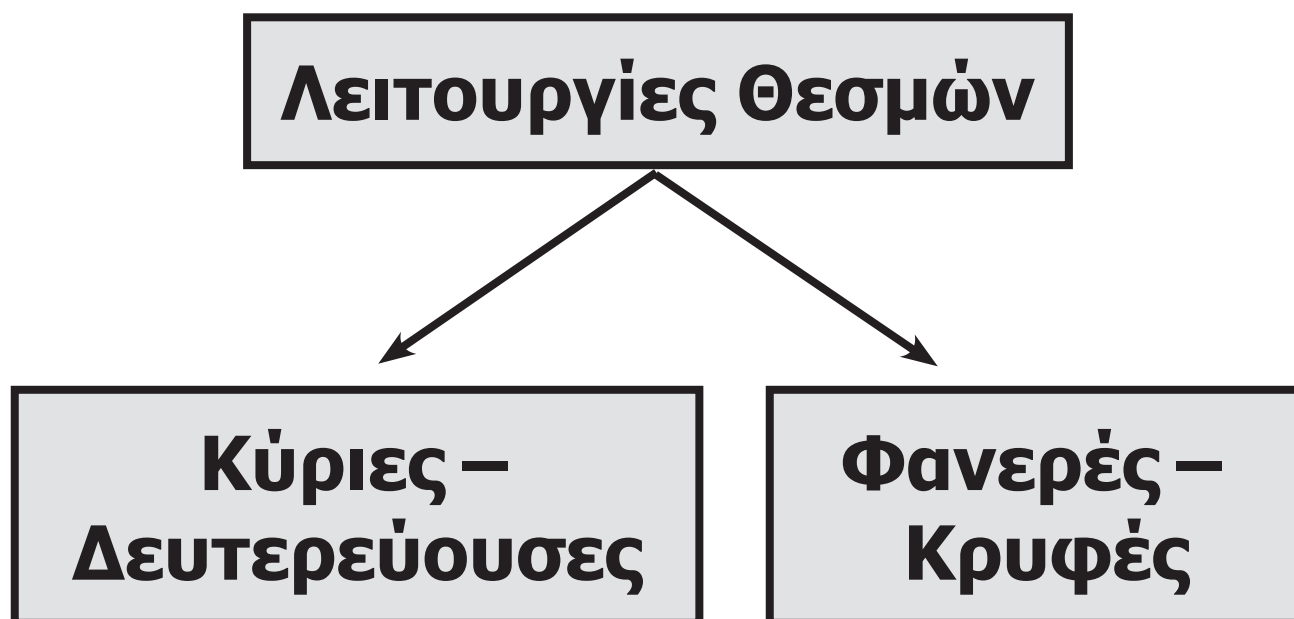
Να συζητήσετε στην τάξη τις αλλαγές στο θεσμό της οικογένειας στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες. Με ποιες άλλες κοινωνικές μεταβολές συνδέονται αυτές οι αλλαγές;

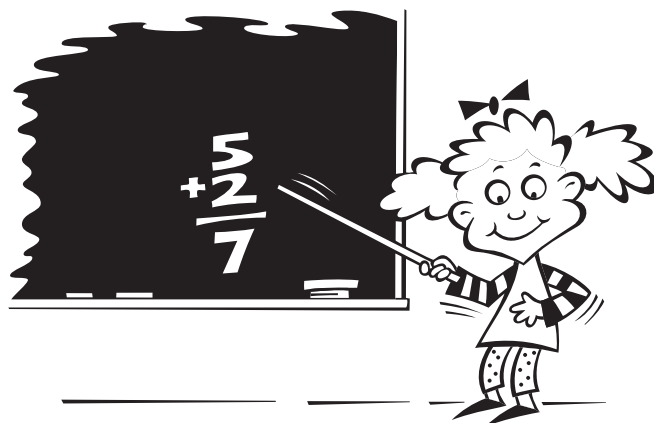
φωτ. 4.9 Η φλόγα των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα έσβησε το 2004 από ένα παιδί των παιδικών χωριών SOS.

Η αγάπη είναι ο κύριος δεσμός της σύγχρονης οικογένειας. Η ανάγκη αυτής της αγάπης οδηγεί στην αντικατάσταση του θεσμού των ιδρυμάτων για τα παιδιά που στερούνται τους γονείς τους, από τα παιδικά χωριά SOS και τις ανάδοχες οικογένειες. Οι ανάδοχες οικογένειες αναλαμβάνουν την ανατροφή των παιδιών, ενώ στα παιδικά χωριά SOS 5 – 6 παιδιά αποτελούν μια οικογένεια με μια εθελόντρια ανάδοχη μητέρα www.sos_village.gr.

Βασικές έννοιες μαθήματος

Εργασίες – δραστηριότητες

1. Οι θεσμοί δημιουργούνται για να εξυπηρετήσουν νέες κοινωνικές ανάγκες. Η Πρόσθετη Διδακτική Στήριξη στα σχολεία, ο σχολικός τροχονόμος, ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός, τα 15μελή Συμβούλια, το Ανοιχτό Πανεπιστήμιο αποτελούν νέους θεσμούς στο χώρο της εκπαίδευσης. Να γράψετε τις ανάγκες που οδήγησαν στη δημιουργία αυτών των θεσμών.
2. Να συζητήσετε με τους γονείς

και τους παππούδες σας για το θεσμό του σχολείου στην εποχή τους. Να καταγράψετε τα χαρακτηριστικά του και τις αλλαγές του σε σχέση με τη σημερινή μορφή που γνωρίζετε.

3. Κάνετε μια μικρή έρευνα για το θεσμό του γάμου στην τοπική σας κοινωνία (ήθη, έθιμα, παραδόσεις) του προηγούμενου αιώνα.

4. Οι λειτουργίες της οικογένειας μειώνονται όσο η κοινωνία εκσυγχρονίζεται. Αφού συζητήσετε με άτομα της τρίτης ηλικίας, να αναφέρετε λειτουργίες που είχε η οικογένεια στην εποχή τους. Μπορείτε να συγκεντρώσετε μαρτυρίες, φωτογραφικό και άλλο λαογραφικό υλικό.

Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή

Α. Τελειώνοντας τη μελέτη και συζήτηση του κεφαλαίου και αφού κατανόησες τις έννοιες, θα πρέπει να μπορείς να απαντήσεις στις παρακάτω ερωτήσεις. Όπου συναντάς δυσκολία, μπορείς να συμβουλευτείς το αντίστοιχο μάθημα.

- 1. Να αναφέρετε τρεις εκπαιδευτικούς θεσμούς και τις ανάγκες που εξυπηρετούν.**

2. Να αναφέρετε δύο παραδείγματα αλλαγής και κατάργησης θεσμών.

3. Ποιες οι κύριες και ποιες οι δευτερεύουσες λειτουργίες του σχολικού θεσμού;

4. Ποιες οι διαφορές μεταξύ παραδοσιακής και σύγχρονης οικογένειας;

B. Να βάλεις σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση

1. Οι θεσμοί δημιουργούνται:

α. για την οργάνωση της κοινωνίας

β. για να μάθουν τα άτομα τις αξίες και τους κανόνες

γ. για να εξυπηρετήσουν αποκλειστικά ατομικές επιδιώξεις

δ. το α και β

Γ. Να γράψεις στο κενό αριστερά της Α' Στήλης δεδομένων, το γράμμα των δεδομένων της Β' Στήλης που ταιριάζει

Α' Στήλη

- 1. _____ αναπαραγωγή και φροντίδα νέων μελών**
- 2. _____ διατήρηση και αύξηση γνώσεων**
- 3. _____ παραγωγή αγαθών**
- 4. _____ εξισορρόπηση συγκρούσεων**

Β' Στήλη

α. εκπαιδευτικοί θεσμοί

β. πολιτικοί θεσμοί

γ. οικογενειακοί θεσμοί

δ. οικονομικοί θεσμοί

5 Κοινωνικοποίηση και κοινωνικός έλεγχος

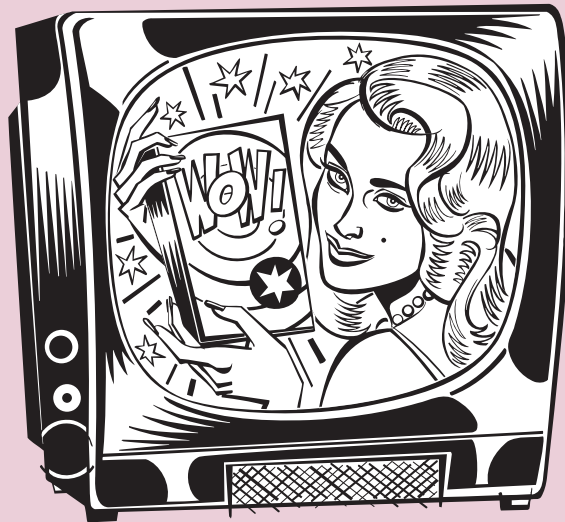
- έννοια και περιεχόμενο της κοινωνικοποίησης
- φορείς κοινωνικοποίησης
- τρόποι κοινωνικοποίησης
- κοινωνικός έλεγχος

Για να μελετήσεις αυτό το κεφάλαιο πρέπει να θυμηθείς τις έννοιες της κοινωνίας και του κοινωνικού θεσμού, της ομάδας, της κοινωνικής οργάνωσης και μεταβολής.

Το διήγημα «Το μόνον της ζωής του ταξείδιον» του Γ. Βιζυηνού (που έγινε ταινία από το Λ. Παπαστάθη), «Το παλιό σχολείο» του Γ. Ιωάννου, καθώς επίσης και κλασικά μυθιστορήματα όπως «Ρωμαίος και Ιουλιέττα» του Ου. Σαίξπηρ (που έγινε ταινία από το Φ. Τζεφιρέλλι), «Η Παναγία των Παρισίων» του Β. Ουγκώ, περιγράφουν τις αξίες και τους κανόνες κοινωνικοποίησης των ατόμων σε διαφορετικές κοινωνίες.

Ταινίες «Ο κύκλος των χαμένων ποιητών» του Π. Γουέηρ, «Μάικλ Κόλλινς» του Ν.Τζόρνταν, «Ο τελευταίος των Μοϊκανών» του Μ. Μαν, “West Side story” του Τζ. Ρόμπινς θα σε βοηθήσουν να διαπιστώσεις την επιρροή των κοινωνικών κανόνων και αξιών στη ζωή νέων της ηλικίας σου σε παλαιότερες μορφές κοινωνικής οργάνωσης.

Αν επισκεφθείς τις ιστοσελίδες της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς (www.neagenia.gr) θα βρεις τη σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού και θα διαπιστώσεις πόσα δικαιώματα κατοχύρωσε η Διεθνής Κοινότητα για τη σωστή ανάπτυξη του Παιδιού και στην ιστοσελίδα www.synigoros.gr τον τρόπο που επιβλέπει την τήρησή τους ο Συνήγορος του παιδιού. Η Διεθνής Αμνηστία (www.amnesty.gr) καλεί σε

**διαμαρτυρία ενάντια στην καταπά-
τηση των δικαιωμάτων των παι-
διών και των νέων της ηλικίας σου
σε πολλές κοινωνίες του πλανήτη.**

**Οι διαφορετικές κοινωνίες και επο-
χές, οι διαφορετικοί κανόνες και
αξίες συνεπάγονται διαφορετικούς
τρόπους διαπαιδαγώγησης της
νέας γενιάς και άλλους τρόπους
κοινωνικού ελέγχου.**

5

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

5.1 Έννοια και περιεχόμενο της κοινωνικοποίησης

Είναι φυσικό, όταν γεννιόμαστε, να μην έχουμε διαμορφωμένη προσωπικότητα και να μην είμαστε σε θέση να συμμετάσχουμε στην κοινωνική ζωή. Το βάδισμα, η ομιλία, η συμπεριφορά, οι σχέσεις μας με τους άλλους είναι δραστηριότητες που μαθαίνουμε μέσα από τη συμμετοχή μας σε κοινωνικές ομάδες (βλ. κεφ. 2, τόμ. 1, σελ. 47) και θεσμούς (βλ. κεφ. 4, τόμ. 2, σελ. 6).

Ο πολιτισμός (βλ. κεφ. 1, τόμ. 1, σελ. 25) που έχει κάθε κοινωνία υπάρχει πριν

από το κάθε άτομο και συνεχίζει να υπάρχει και μετά από αυτό. Ο πολιτισμός, αυτό το σύνολο γνώσεων, αξιών και κανόνων συμπεριφοράς, μεταβιβάζεται στο άτομο μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Με αυτό τον τρόπο, το άτομο μαθαίνει ποιες συμπεριφορές αλλά και ποια μέσα είναι αποδεκτά και επιθυμητά από το περιβάλλον του (βλ. κεφ. 3, τόμ. 1, σελ. 85). Η γνωστή σε όλους μας «φωνή της συνείδησης» αποτελεί ουσιαστικά το αποτέλεσμα της πετυχημένης κοινωνικοποίησης.

Κοινωνικοποίηση είναι η εσωτερική ρύθμιση των κοινωνικών κανόνων και αξιών, η αφομοίωση δηλαδή από το άτομο, των προτύπων συμπεριφοράς που κάθε κοινωνία ή κοινωνική ομάδα θεωρεί αποδεκτά.

Η κοινωνικοποίηση λοιπόν είναι μια διαδικασία μάθησης και μεταβίβασης από γενιά σε γενιά των αξιών, των προτύπων, των γνώσεων έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η συνέχεια του πολιτισμού κάθε κοινωνίας ή κοινωνικής ομάδας.

Χαρακτηριστικά της κοινωνικοποίησης:

1. Είναι μια διαδικασία δυναμική, που σημαίνει ότι αλλάζει, μεταβάλλεται:

α. από κοινωνία σε κοινωνία, π.χ. η αρχαία Αθήνα διαπαιδαγούσε αυτόνομα άτομα, ενώ η σπαρτιατική κοινωνία κοινωνικοποιούσε τους νέους με στόχο την υποταγή τους στο κράτος.

β. από εποχή σε εποχή, αν μελετήσουμε π.χ. την εποχή της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας, θα διαπιστώσουμε ότι γίνονταν γάμοι σε μικρή ηλικία για λόγους οικονομικούς (συνένωση περιουσιών), πράγμα που σήμερα δε γίνεται, γιατί η κοινωνική και οικονομική οργάνωση δεν απαιτεί τέτοιου είδους κανόνες.

γ. από κοινωνική ομάδα σε κοινωνική ομάδα, π.χ. οι αλλοδαποί που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας κοινωνικοποιούνται με βάση τους κανόνες της ελληνικής κοινωνίας, αλλά διατηρούν ταυτόχρονα και μεταβιβάζουν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά τους στοιχεία στα παιδιά τους (γλώσσα, θρησκεία κ.τ.λ.).

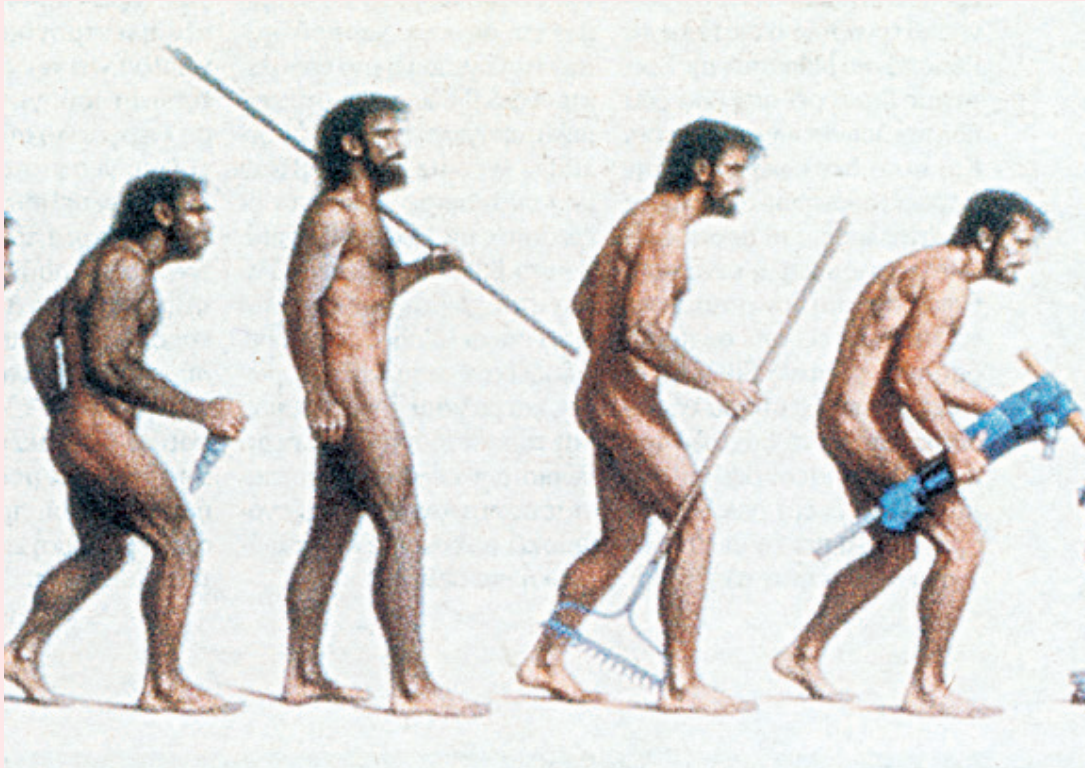
2. Είναι μια διαδικασία διαρκής. Το άτομο σε όλη τη διάρκεια της ζωής του εντάσσεται συνεχώς σε θεσμούς και ομάδες. Εσύ, π.χ., ως μαθητής του Γυμνασίου και αύριο του Λυκείου, μετά ως εργαζόμενος, αργότερα ως ηλικιωμένος συνταξιούχος, θα πρέπει να μαθαίνεις διαρκώς νέους ρόλους και τρόπους συμπεριφοράς, που θα σε βοηθούν να προσαρμοστείς στις συνθήκες των κοινωνικών θεσμών στους οποίους θα εντάσσεται.

3. Είναι επίσης μια διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στην κοινωνία και το άτομο. Η κοινωνία μέσα από τις αξίες και τους κανόνες επηρεάζει το άτομο. Με τη σειρά της, δέχεται κι αυτή επιρροές – επιδράσεις από τις συμπεριφορές και τις πρωτοβουλίες του ατόμου.

Με την κοινωνικοποίηση το άτομο «καταπιέζει» κάποιες από τις επιθυμίες του, για να μπορέσει να υπάρξει κοινωνική ζωή. Ταυτόχρονα όμως, γίνεται μέρος ενός συνόλου με το οποίο μοιράζεται κοινές πεποιθήσεις, γλώσσα, ιστορία και παράδοση. Αποκτά την αίσθηση του «εμείς».

Από τη μια πλευρά, λοιπόν, η κοινωνία προσπαθεί να διαμορφώσει τις συμπεριφορές των ατόμων όσο το δυνατόν πιο ομοιόμορφες, για να μπορέσει να οργανωθεί καλύτερα.

Από την άλλη πλευρά, το άτομο έχει περιθώρια προσωπικής δράσης, ανάληψης πρωτοβουλιών και ανάπτυξης αυτόνομης προσωπικότητας (βλ. κεφ. 1.3, τόμ. 1, σελ. 42).

φωτ. 5.1 Η εξέλιξη του ανθρώπου, σύμφωνα με το Δαρβίνο, είναι αποτέλεσμα βιολογικών μεταβολών και κοινωνικής ζωής 5 εκατομμυρίων χρόνων. Με την κοινωνικοποίηση πραγματοποιείται ο «εξανθρωπισμός» του ατόμου. Ο Ταρζάν μπορεί να είναι ένας ωραίος μύθος, αλλά αντίστοιχες περιπτώσεις, που έχουν υπάρξει στην πραγματικότητα (όπως το παιδί της Αβινιόν

που βρέθηκε στη Γαλλία το 19ο αιώνα, έχοντας χαθεί στο δάσος από βρέφος), έδειξαν ότι άτομα που αναγκάστηκαν να μεγαλώσουν απομονωμένα από την ανθρώπινη κοινωνία δεν μπόρεσαν να αποκτήσουν βασικές ανθρώπινες συμπεριφορές όπως η όρθια στάση, η ομιλία, η επικοινωνία και άλλα στοιχεία του ανθρώπινου πολιτισμού.

Να συζητήσετε στην τάξη αντίστοιχα παραδείγματα από την κοινωνική πραγματικότητα.

**Δυτικός ή Τρίτος Κόσμος
Φυλή ή Έθνος
Πολιτική Τοποθέτηση
Μόρφωση
Κοινωνική τάξη
Επάγγελμα
Οικογένεια**

σκίτσο 5.1 Το άτομο κοινωνικοποιείται σε όλη τη διάρκεια της ζωής του με βάση τη συμμετοχή σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες.

Να σχολιάσετε στην τάξη το σκίτσο.

**φωτ. 5.2 «Τα αρραβωνιάσματα»,
πίνακας του Ν. Γύζη. Στην τουρκο-
κρατούμενη Ελλάδα υπήρχε η συ-
νήθεια οι οικογένειες να αρραβω-
νιάζουν τα παιδιά σε μικρή ηλικία.
Πόσο καθοριστικός είναι ο ρόλος
της σύγχρονης οικογένειας στην
επιλογή συντρόφου;**

φωτ. 5.3 Π. Πικάσο «Κορίτσι μπροστά στον καθρέφτη» (1932).

Τα άτομα δέχονται τις κοινωνικές επιταγές, αλλά πάντα έχουν περιθώρια αμφισβήτησης. Ο Πικάσο υπήρξε ο πρωτοπόρος ζωγράφος

του 20ού αιώνα, ο οποίος αμφισβήτησε τα κυρίαρχα κοινωνικά πρότυπα της εποχής του. Οι κοινωνίες εξελίχθηκαν με τους αγώνες πρωτοπόρων μεταρρυθμιστών στους χώρους της επιστήμης, της τέχνης, της πολιτικής.

Να συζητήσετε στην τάξη αντίστοιχα παραδείγματα.

Βασικές έννοιες μαθήματος

Κοινωνικοποίηση

**εσωτερίκευση – αφομοίωση
κοινωνικών κανόνων, αξιών**

**Χαρακτηριστικά
της κοινωνικοποίησης**

Δυναμική

διαρκής

αλληλεπίδραση

5.2 Φορείς κοινωνικοποίησης

Φορείς κοινωνικοποίησης ονομάζουμε όλους τους θεσμούς και τις ομάδες που επηρεάζουν τη διαδικασία κοινωνικοποίησης ενός ατόμου. Άλλοι από αυτούς είναι τυπικοί (π.χ. οικογένεια, εκπαίδευση) και άλλοι άτυποι θεσμοί (π.χ. παρέες συνομηλίκων) (βλ. κεφ. 4, τόμ. 2, σελ. 6). Οι βασικότεροι φορείς που ασκούν κοινωνικοποίηση είναι:

α. Η οικογένεια. Αποτελεί πρωτογενή φορέα κοινωνικοποίησης, γιατί αναλαμβάνει το άτομο από τη στιγμή της γέννησής του και το επηρεάζει καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, μεταφέροντάς του αξίες, πρότυπα και τρόπους συμπεριφοράς. Στο πλαίσιο των οικογενειακών σχέσεων το άτομο μαθαίνει τι είναι αποδεκτό

και τι όχι, ταυτίζεται με ανθρώπους του περιβάλλοντός του, αποκτά την ικανότητα να δημιουργεί σχέσεις και, τελικά, συγκροτεί την προσωπικότητά του (βλ. κεφ. 2.1.2, τόμ. 1, σελ. 58).

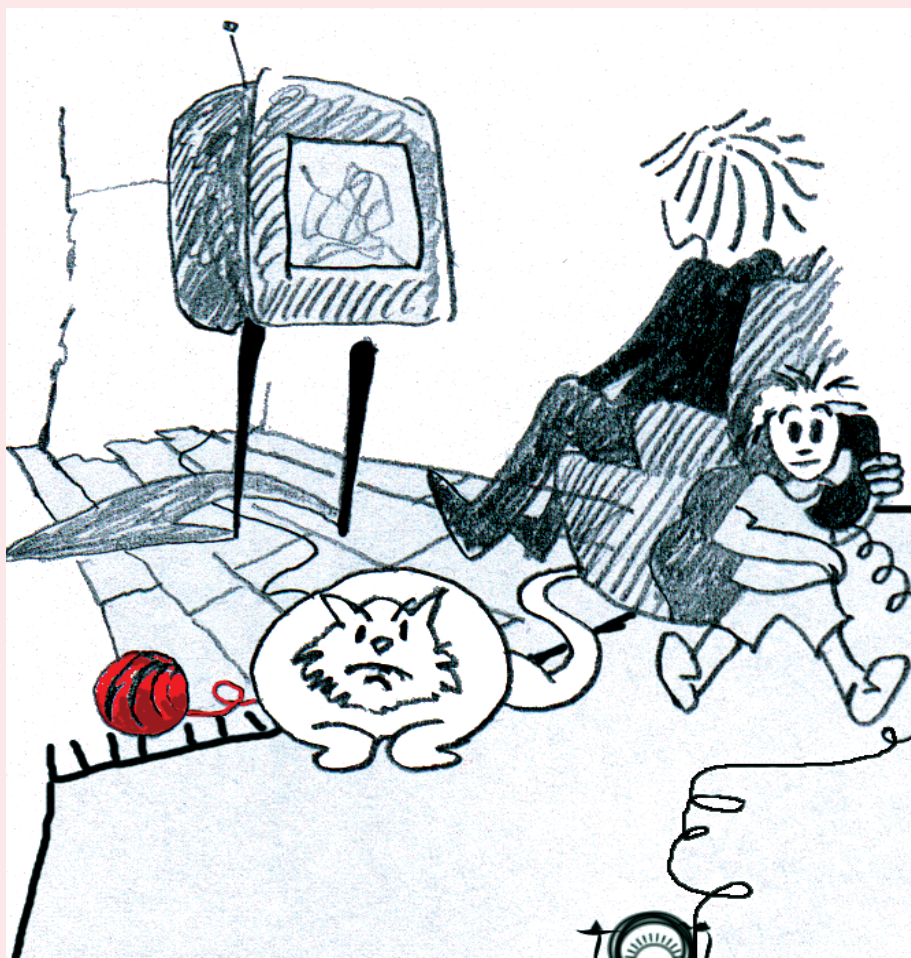
Στις αγροτικές κοινωνίες (βλ. κεφ. 4.4, τόμ. 2, σελ. 31) η οικογένεια είχε αποκλειστικά σχεδόν την ευθύνη της κοινωνικοποίησης των νέων. Στις σύγχρονες κοινωνίες, ορισμένες από αυτές τις λειτουργίες αναλαμβάνουν άλλοι, εξειδικευμένοι φορείς, όπως οι παιδικοί σταθμοί, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, κέντρα κατάρτισης κ.τ.λ. Αυτή η μείωση των λειτουργιών της οικογένειας δε μειώνει τη σημασία της ως βασικού φορέα κοινωνικοποίησης, εφόσον στο πλαίσιό της το άτομο συνεχίζει να βιώνει τις πρώτες και σημαντικότερες επιδράσεις.

β. Το σχολείο. Η εκπαίδευση αποτελεί έναν από τους βασικούς, τυπικούς, φορείς κοινωνικοποίησης. Με την είσοδό του στο εκπαιδευτικό σύστημα, το παιδί εγκαταλείπει για πρώτη φορά τους κόλπους της οικογένειας, αναλαμβάνει ευθύνες και «δοκιμάζει» τα πρότυπα και τις συμπεριφορές που αφομοίωσε στο πλαίσιο της οικογένειας.

Η εκβιομηχάνιση και ο εκσυγχρονισμός των κοινωνιών έκαναν απαραίτητη την υποχρεωτική και μακρά παραμονή του ατόμου στους εκπαιδευτικούς θεσμούς και αναβάθμισαν τον καθοριστικό ρόλο τους. Οι σύγχρονες ανάγκες διαμόρφωσαν εκπαιδευτικούς θεσμούς, όπως η εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση (βλ. κεφ. 12, τόμ. 5, σελ. 46), οι μεταπτυχιακές σπουδές, τα κέντρα

επαγγελματικής κατάρτισης, η διάβίου εκπαίδευση.

γ. Η θρησκεία. Τα θρησκευτικά ήθη και έθιμα αποτελούν ένα από τα στοιχεία του πολιτισμού κάθε κοινωνίας. Περιλαμβάνουν αξίες και πρότυπα συμπεριφοράς που επηρεάζουν τους κοινωνικούς κανόνες, άρα και το περιεχόμενο της κοινωνικοποίησης. Η θρησκεία επιδρά στον τρόπο που το άτομο βλέπει τον κόσμο και τη ζωή (στην κοσμοθεωρία του). Η αντιμετώπιση πολλών θεμάτων, από τα πιο καθημερινά, όπως η διατροφή και η ενδυμασία, μέχρι τα πιο πολύπλοκα ζητήματα της κοινωνικής οργάνωσης επηρεάζονται από τη θρησκεία κάθε κοινωνίας, η οποία αποτελεί στοιχείο του πολιτισμού της και καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο ζωής των ανθρώπων.

σκίτσο 5.2 Σύγχρονη οικογένεια. Σε κάθε δυτικό νοικοκυριό σήμερα αντιστοιχούν περισσότερες από μια τηλεοράσεις και σε κάθε άτομο περισσότερες από 10 ώρες τηλεθέασης την εβδομάδα. Αυτό σημαίνει ότι ακόμα και η οικογενειακή συγκέντρωση γύρω από την τηλεόραση σε λίγο θα αποτελεί παρελθόν.

Αντίθετα με την παραδοσιακή οικογένεια, τα μέλη της σύγχρονης οικογένειας έχουν ελάχιστο χρόνο για μεταξύ τους επικοινωνία.

Να συζητήσετε τις συνέπειες αυτού του φαινομένου στην κοινωνικοποίηση των νέων.

φωτ. 5.4 Παράσταση μαθητών από μαθητικούς διαγωνισμούς του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας.

Η σύγχρονη Πολιτεία έχει την αποκλειστική ευθύνη της εκπαίδευσης των νέων. Στο πλαίσιο της κοινωνικοποίησης, νέα προγράμματα εισάγονται στα σχολεία, όπως προγράμματα πολιτισμού, αγωγής υγείας, περιβάλλοντος, καταναλωτή, καλλιτεχνικοί μαθητικοί διαγωνισμοί κ.ά.

Να συζητήσετε για τα προγράμματα αυτά στην τάξη και να οργανώσετε και τη συμμετοχή του δικού σας σχολείου.

δ. Το κράτος. Το σύγχρονο κράτος επηρεάζει με τις αποφάσεις του το σύνολο σχεδόν της κοινωνικής ζωής. Οι νόμοι που θεσμοθετεί επιδρούν στην οικογένεια (π.χ. ζητήματα γονικής μέριμνας, και κακοποίησης παιδιών, κληρονομικά), στην εκπαίδευση (οργάνωση και λειτουργία εκπαιδευτικού συστήματος), στην εκκλησία, στην οικονομία, στην πολιτική. Με αυτό τον τρόπο επεμβαίνει καθοριστικά στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης που ασκούν όλοι οι φορείς.

ε. Οι παρέες των συνομηλίκων. Αποτελούν, μαζί με τη γειτονιά, τους μοναδικούς σχεδόν άτυπους αλλά εξαιρετικά σημαντικούς φορείς κοινωνικοποίησης. Μέσα από τις παρέες, το παιδί κάνει τις πρώτες του προσπάθειες να δημιουργήσει

έναν κόσμο όπου δε θα υπάρχει ο αυστηρός έλεγχος των «μεγάλων», η συμπεριφορά του οργανώνεται και αποκτά κοινωνικό χαρακτήρα, δοκιμάζει νέες εμπειρίες, κοινές με τους φίλους του και πιθανόν διαφορετικές από τα πρότυπα της οικογένειας και του σχολείου. Τα παιδιά διαμορφώνουν μία νέα αντίληψη του «εμείς», μέσα από το παιχνίδι και τη συναναστροφή, μαθαίνουν να ανταγωνίζονται και να συμβιβάζονται, να υπολογίζουν τους άλλους, να «παίζουν» σύμφωνα με τους κανόνες, να βιώνουν υποχρεώσεις και δικαιώματα, θέσεις και ρόλους, διαμορφώνοντας την προσωπικότητά τους.

στ. Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ). Τα ΜΜΕ (τύπος, βιβλία, ραδιόφωνο, τηλεόραση, κινηματογράφος, διαδίκτυο) είναι σημαντικοί φορείς

κοινωνικοποίησης. Η κοινωνικοποίηση δεν αποτελεί φανερή λειτουργία τους (βλ. κεφ. 4.2, τόμ. 2, σελ. 18), όμως η επιρροή τους στο άτομο αναπτύχθηκε κυρίως μετά την παγκόσμια επέκταση της τηλεοπτικής εικόνας και την έκρηξη της τεχνολογίας των επικοινωνιών, στον 20ό αιώνα.

Σε αντίθεση με τους άλλους φορείς, τα ΜΜΕ λειτουργούν: α) απρόσωπα, εφόσον μεταδίδουν το ίδιο μήνυμα σε ένα μεγάλο κοινό, χωρίς διαφοροποίηση φύλου, ηλικίας, μόρφωσης, γι' αυτό εξάλλου λέγονται μαζικά, και β) έμμεσα, γιατί στη μετάδοση του μηνύματος παρεμβαίνει το «μέσο» (έντυπο, ραδιόφωνο, τηλεόραση), στη διαμόρφωση του μηνύματος.

Τα χαρακτηριστικά αυτά δίνουν, ιδιαίτερα στην τηλεόραση, τεράστια

εξουσία. Έχει τη δυνατότητα να προβάλλει πρότυπα και αξίες «κατευθύνοντας» τα άτομα με μεγαλύτερη ευκολία λόγω της εικόνας. Η εξουσία αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ενημέρωση, την ψυχαγωγία και την εκπαίδευση των ατόμων (με την εκπαιδευτική τηλεόραση, πολιτιστικές εκπομπές κ.τ.λ.). Συχνά όμως, οικονομικά συμφέροντα, κυρίως μέσω της διαφήμισης, παρεμβαίνουν στα ΜΜΕ., με αποτέλεσμα τον κίνδυνο παραπληροφόρησης* και καθοδήγησης των νεαρών, κυρίως, ατόμων σε αρνητικά πρότυπα (π.χ. βία, καταναλωτισμός).

---

* Παραπληροφόρηση: διοχέτευση πληροφοριών που αποκρύπτουν ή διαστρεβλώνουν την αλήθεια για την εξυπηρέτηση συμφερόντων.

φωτ. 5.5 Αλληλεγγύη στο πλαίσιο ομάδας συνομηλίκων. Μέσα από την ομάδα συνομηλίκων το παιδί μαθαίνει τους ρόλους, τους κανόνες, τις αξίες και διαμορφώνει τη συμπεριφορά του.

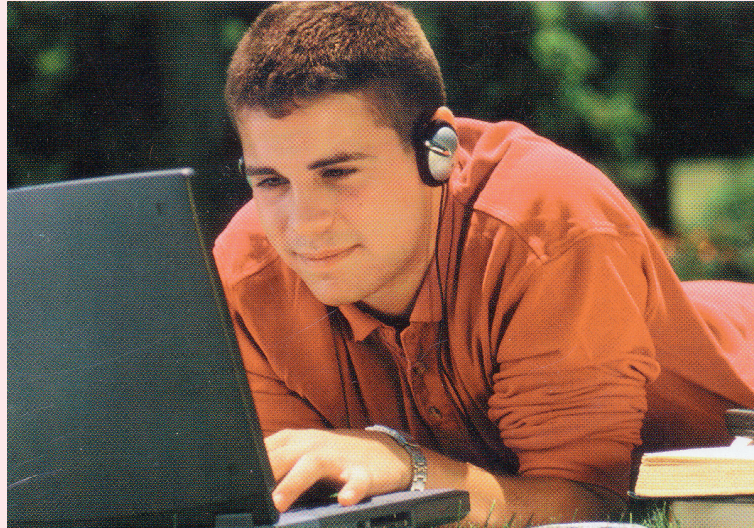

Να σχολιάσετε τη φωτογραφία στην τάξη.

ΤΟ ΒΗΜΑ
 ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ
 Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

φωτ. 5.6 Δημοσιογραφικά λογότυπα. Όλες οι εφημερίδες, τα περιοδικά και τα τηλεοπτικά κανάλια διαθέτουν ιστοσελίδες στο διαδίκτυο. Μπορείτε να ενημερωθείτε από ένα γενικό αναζητητή όπως π.χ. το www.in.gr.

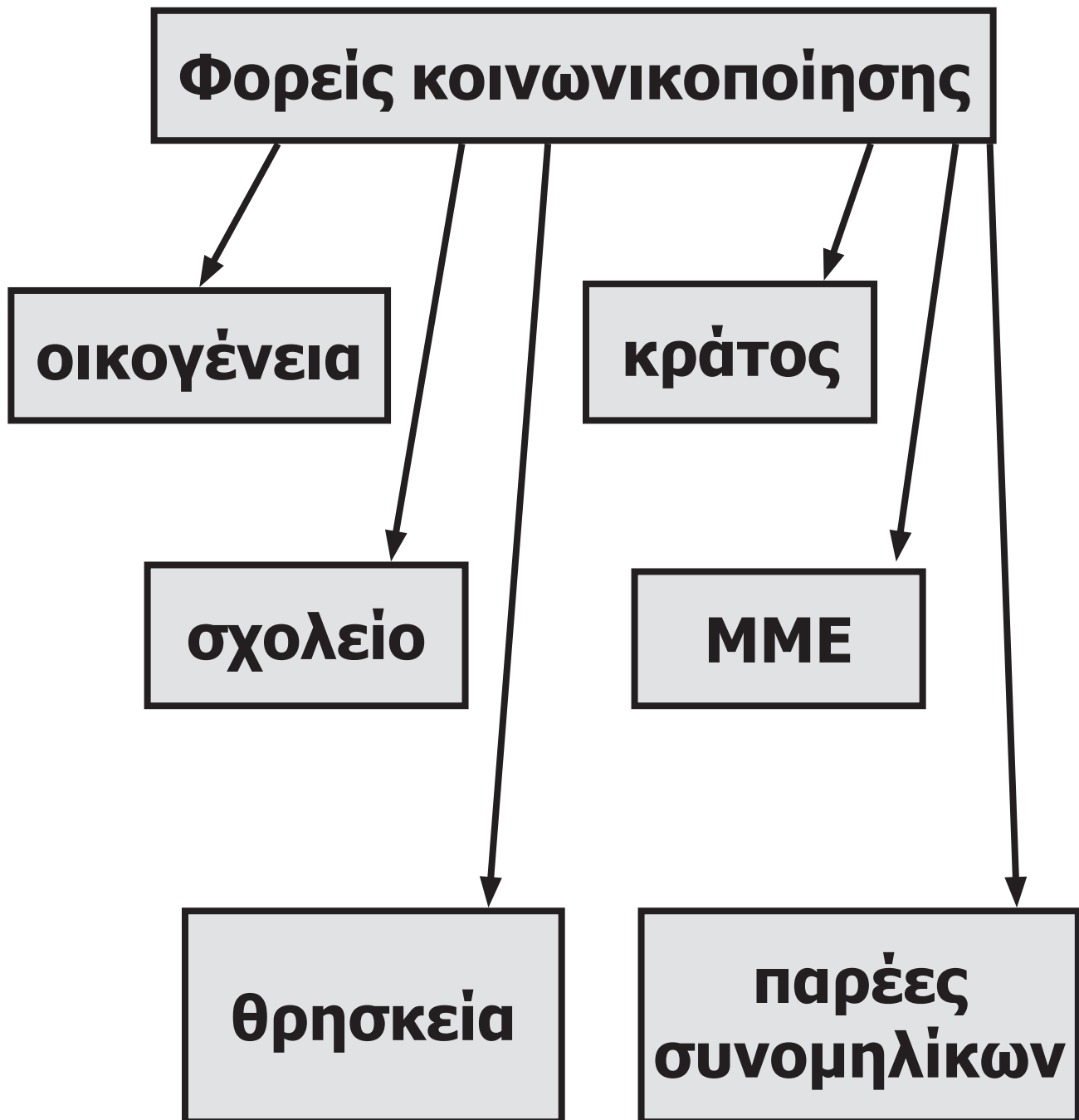

φωτ. 5.7 Η τηλεόραση και το διαδίκτυο αποτελούν σημαντικούς φορείς κοινωνικοποίησης των σύγχρονων νέων και πηγές γνώσης. Από πολλούς καταγγέλλονται τα πρότυπα που συχνά προβάλλουν ως αρνητικά (π.χ. βία, καταναλωτισμός).

Πόση ευθύνη έχουν οι τηλεθεατές – χρήστες γι' αυτό; Σε ποιο βαθμό μπορούν να ελεγχθούν τα ΜΜΕ αποτελεσματικά, εφόσον σαν επιχειρήσεις ενδιαφέρονται για το κέρδος; Να συζητήσετε στην τάξη.

Βασικές έννοιες μαθήματος

5.3 Τρόποι κοινωνικοποίησης

Οι φορείς κοινωνικοποίησης χρησιμοποιούν πολλούς τρόπους για να μεταβιβάσουν τους κανόνες, τις αξίες, τα πρότυπα συμπεριφοράς στα νέα μέλη της κοινωνίας. Οι τρόποι αυτοί μπορεί να είναι: α) **Εντολές και συστάσεις.** Το «μάλωμα» ή το «μπράβο» που λέει μια μητέρα στο παιδί της, η εντολή του διευθυντή ενός σχολείου για τον τρόπο ενδυμασίας των μαθητών, το νεύμα επιδοκιμασίας ή αποδοκιμασίας ενός φίλου μας, η συμπεριφορά του οικογενειακού μας περιβάλλοντος απέναντι σε ανθρώπους από άλλες φυλές ή χώρες, είναι ελάχιστα παραδείγματα εντολών και συστάσεων που μπορεί να χρησιμοποιήσουν οι φορείς της κοινωνικοποίησης.

β) Ταύτιση με συγκεκριμένα πρότυπα που προβάλλει η κοινωνία για να γίνουν οι συμπεριφορές όσο το δυνατόν πιο ομοιόμορφες. Ο άνθρωπος ταυτίζεται με άτομα, ομάδες, ρόλους. Αυτό του παρέχει αφενός τη δυνατότητα να μάθει και να εκφραστεί, αφετέρου να αναπτύξει την αίσθηση του «εμείς». Τα πρότυπα που προβάλλει η σύγχρονη κοινωνία είναι πολλά και συχνά αντιφατικά μεταξύ τους (π.χ. καταναλωτικό πρότυπο από τα ΜΜΕ, αντικαταναλωτικό από τα σχολικά βιβλία). Η επιλογή προτύπου ταύτισης, που θα κάνει το άτομο, αποτελεί έκφραση της ιδιαιτερότητας και της μοναδικότητάς του. γ) Κοινωνική κριτική. Αποτελείται είτε από την άτυπη έκφραση (θετική ή αρνητική) της κοινής γνώμης προς το

πρόσωπό μας (με σχόλια, κουτσομπολιό κ.τ.λ.) είτε από την τυπική επέμβαση των κοινωνικών θεσμών (με έπαινο ή ποινή). Στόχος της να μας παροτρύνει ή να μας αποθαρρύνει σε μια πράξη. Ο βαθμός στον οποίο η κοινωνική κριτική επηρεάζει τη συμπεριφορά μας, εξαρτάται από το πόσο δημόσια είναι και πόσο σημαντική για τη ζωή μας.

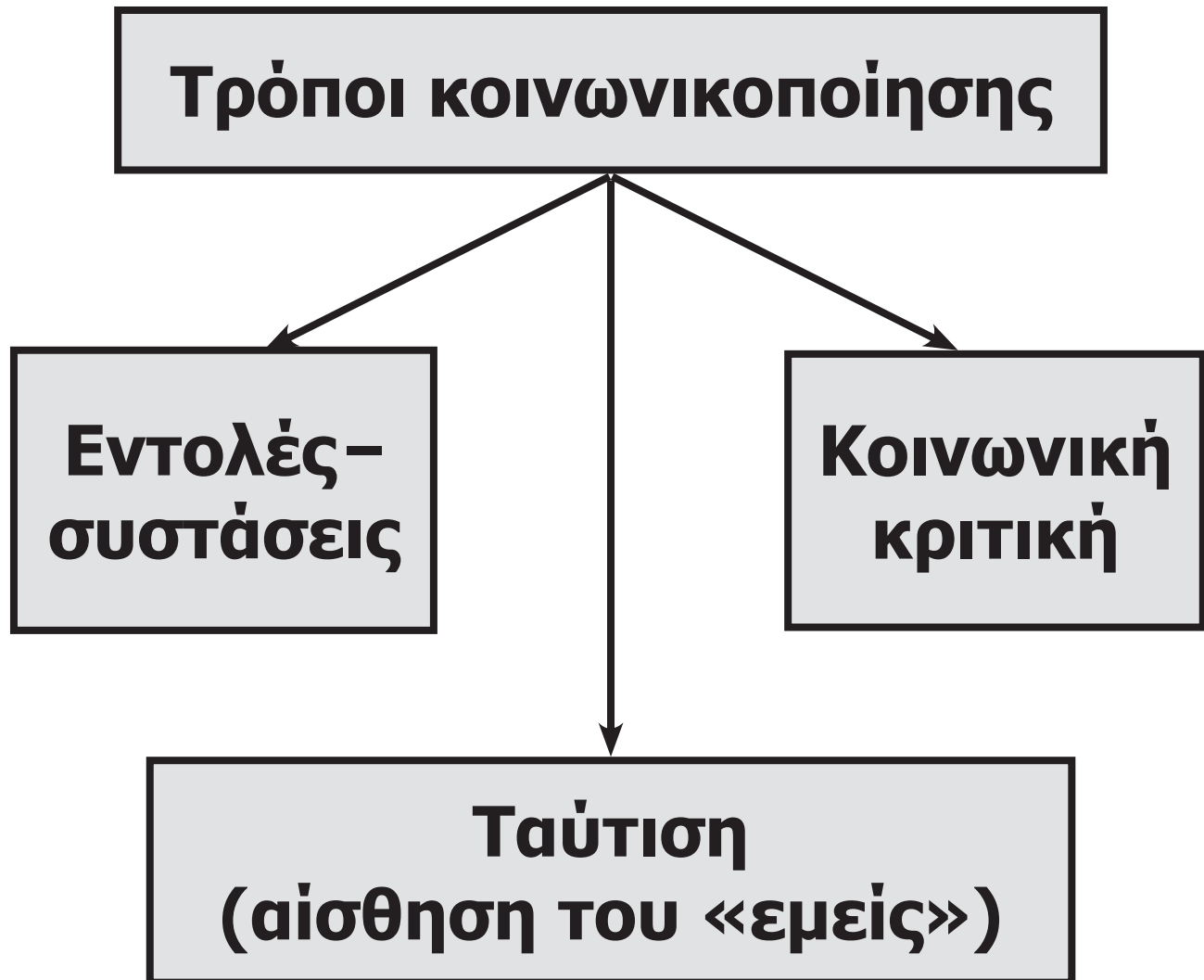
φωτ. 5.8 Οι σύγχρονες κοινωνίες είναι πολυφωνικές. Αυτό σημαίνει ότι συνυπάρχουν ομάδες με διαφορετικές ιδεολογίες, αξίες και πρότυπα. Για το λόγο αυτό είναι συχνό το φαινόμενο οι φορείς κοινωνικοποίησης να προβάλλουν πρότυπα

αντιφατικά για τους νέους. Η ελευθερία επιλογής είναι μια δημοκρατική αξία μέσα από την οποία τελικά διαμορφώνεται η προσωπικότητα του ατόμου.

Να συζητήσετε στην τάξη την αξία αυτής της ελευθερίας. Υπάρχουν κίνδυνοι στην ομαλή κοινωνικοποίηση των νέων όταν τα πρότυπα που προβάλλονται από τους διάφορους φορείς κοινωνικοποίησης (οικογένεια, παρέες, ΜΜΕ) συγκρούονται μεταξύ τους; Ποια τελικά είναι τα πρότυπα που υπερισχύουν; Να συζητήσετε στην τάξη.

Βασικές έννοιες μαθήματος

5.4 Ο κοινωνικός έλεγχος

Πολλές φορές, ως νέα μέλη μιας ομάδας (νέοι μαθητές, οδηγοί, εργαζόμενοι) συμβαίνει να συνειδητοποιούμε τη σημασία ενός κανόνα μετά την ποινή που επιβάλλεται σε όσους τον παραβαίνουν ή την επιβράβευση όσων τον ακολουθούν. Από τη δημόσια επίπληξη ή επιβράβευση από το Διευθυντή του σχολείου μαθαίνουμε π.χ. ποια είναι η συμπεριφορά του μαθητή που γίνεται αποδεκτή στο σχολείο.

Κάθε κοινωνία και κοινωνική ομάδα έχει, όπως αναφέραμε, ένα σύνολο κοινωνικών κανόνων το οποίο ρυθμίζει την οργάνωση και λειτουργία της. Όλοι μας έχουμε μάθει να αναμένουμε κάποια ένδειξη απόρριψης ή αποδοχής της συμπεριφοράς

μας: ένα βλέμμα περιφρόνησης ή μια φιλοφρόνηση δηλώνουν αντίστοιχα ότι παραβήκαμε ή ακολουθήσαμε τους κανόνες. Άλλοτε αυτό δηλώνεται με μια σοβαρότερη τιμωρία – ποινή ή με ένα δημόσιο και επίσημο έπαινο ή ανταμοιβή.

Ο κοινωνικός έλεγχος είναι ένα σύνολο ποινών και επιβραβεύσεων, το οποίο έχει στόχο να προλάβει ή να επαναφέρει και να διορθώσει κάθε συμπεριφορά αντίθετη με τους αποδεκτούς κοινωνικούς κανόνες και αξίες.

φωτ. 5.9 Βράβευση διευθυντή Λυκείου από την Υπουργό Παιδείας για τη συμμετοχή του σχολείου σε διαγωνισμό της Ε.Ε. Οι επιβραβεύσεις (θετικός κοινωνικός έλεγχος) παροτρύνουν τα άτομα για θετικές συμπεριφορές.

Να συζητήσετε στην τάξη το ρόλο των επιβραβεύσεων στο σχολείο.

φωτ. 5.10. Πικετοφορία του ελληνικού τμήματος της Διεθνούς Αμνηστίας στην Αθήνα, κατά της θανατικής ποινής.

Σε 70 από τις 200 περίπου χώρες παγκόσμια εφαρμόζεται ακόμα η θανατική ποινή μεταξύ των οποίων και σε 38 από τις 52 Πολιτείες των ΗΠΑ. Σε πολλές ακόμα χώρες όπως η Σαουδική Αραβία, το Πακιστάν, η Υεμένη η θανατική ποινή, κυρίως κατά γυναικών, εκτελείται

με δημόσιο λιθοβολισμό τους. Η ανάγκη προστασίας της κοινωνίας, μπορεί να χρησιμοποιεί μέσα που προσβάλλουν τον πολιτισμό; Μπορεί η ποινή να φτάνει στην πλήρη εξόντωση; Να ανταλλάξετε επιχειρήματα στην τάξη.

5.5 Τα είδη του κοινωνικού ελέγχου

Κυριότερες μορφές του κοινωνικού ελέγχου, οι οποίες συνήθως συνδυάζονται μεταξύ τους, είναι:

α. Τυπικός, άτυπος: Ο τυπικός κοινωνικός έλεγχος περιλαμβάνει τις ποινές που επιβάλλονται από τους επίσημους φορείς (όπως η αστυνομία, τα δικαστήρια) και αφορά την παράβαση των νόμων. Ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος περιλαμβάνει τις υποδείξεις, τις παρατηρήσεις, τις γνώμες και την κριτική που εκφράζουν τα μέλη των κοινωνικών ομάδων που ανήκουμε (γονείς, φίλοι, γείτονες, συνάδελφοι).

β. Θετικός, αρνητικός: Ο θετικός κοινωνικός έλεγχος περιλαμβάνει τις επιβραβεύσεις και τις ανταμοιβές και ο αρνητικός τις διάφορες

κυρώσεις και ποινές. Η συμπεριφορά μας στο σχολείο π.χ. διαμορφώνεται τόσο από το φόβο της ποινής (με αποβολή ή τιμωρία) όσο και από την ικανοποίηση της ανταμοιβής (με καλούς βαθμούς και έπαινο).

γ. Προληπτικός, κατασταλτικός:
Ο προληπτικός έλεγχος έχει ως στόχο να προλάβει την εκδήλωση της παραβίασης των κανόνων. Ο κατασταλτικός κοινωνικός έλεγχος επιβάλλει ποινές όταν τα άτομα προχωρούν σε παράνομες πράξεις.

δ. Όλα τα παραπάνω αποτελούν μορφές εξωτερικού ελέγχου. Υπάρχει όμως και μια μορφή εσωτερικού ελέγχου, ο αυτοέλεγχος. Με τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης μαθαίνουμε τους κανόνες, τις απαγορεύσεις και τους περιορισμούς, αισθανόμαστε τύψεις, ντροπή, μεταμέλεια

για κάποιες πράξεις μας. Ο αυτοέλεγχος είναι αποτέλεσμα της πετυχημένης κοινωνικοποίησης και στόχος των κανόνων σωφρονισμού σήμερα.

Οι συνολικές μεταβολές, που έγιναν με την εξέλιξη των κοινωνιών από παραδοσιακές σε σύγχρονες, επηρέασαν και άλλαξαν και τον κοινωνικό έλεγχο. Ο ξυλοδαρμός π.χ. αποτελούσε συνηθισμένη μορφή κοινωνικού ελέγχου από τους γονείς ή το δάσκαλο. Σήμερα απαγορεύεται και τα εκπαιδευτικά συστήματα γίνονται περισσότερο ανεκτικά στις διαφορετικές συμπεριφορές.

Η δημιουργία των σύγχρονων δημοκρατικών κρατών οδήγησε στη διαμόρφωση της γραπτής νομοθεσίας (νόμοι) και του συστήματος δικαιοσύνης και σωφρονισμού (δικαστήρια).

Σκοπός της σύγχρονης δημοκρατικής πολιτείας είναι η πρόληψη της εγκληματικότητας. Όταν κρίνεται απαραίτητη η επιβολή ποινών (καταστολή), αυτή πρέπει να γίνεται με σεβασμό στην προσωπικότητα και τα δικαιώματα του παραβάτη. Η βία και ο καταναγκασμός απαγορεύονται. Μόνον η πολιτεία έχει το δικαίωμα καταναγκασμού (κράτηση – φυλάκιση) αλλά πάντα με την εγγύηση των νόμων και της ανεξάρτητης δικαιοσύνης. Η αναγνώριση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η επανένταξη του ατόμου στο κοινωνικό σύνολο οδηγούν σταδιακά στην κατάργηση των ασύλων, της θανατικής ποινής, των αναμορφωτηρίων στις περισσότερες σύγχρονες κοινωνίες. Η οργάνωση προγραμμάτων επανένταξης αποφυλακισμένων,

**αρωγής και κοινωνικής εργασίας
εξυπηρετεί αυτούς ακριβώς τους
στόχους.**

**φωτ. 5.11 Ο βαλκανιονίκης γιατρός
Γρ. Λαμπράκης εμποδίζεται από
την Αστυνομία να πραγματοποιή-
σει πορεία ειρήνης στο Μαραθώνα
το 1963, ένα μήνα πριν τη δολοφο-
νία του. Πολλοί ακόμα πολιτικοί,**

όπως ο Μάρτιν Λούθερ Κίνγκ, ο Ν. Μαντέλα, αμφισβήτησαν τους κυρίαρχους κοινωνικούς κανόνες της εποχής τους και υπέστησαν τον κοινωνικό έλεγχο με φυλακίσεις και διώξεις. Σήμερα, θεωρούνται μεγάλοι μεταρρυθμιστές.

Να συζητήσετε στην τάξη αντίστοιχες περιπτώσεις που υπέστησαν κοινωνικό έλεγχο. Χρησιμοποιείτε παραδείγματα από το μάθημα της Ιστορίας σας.

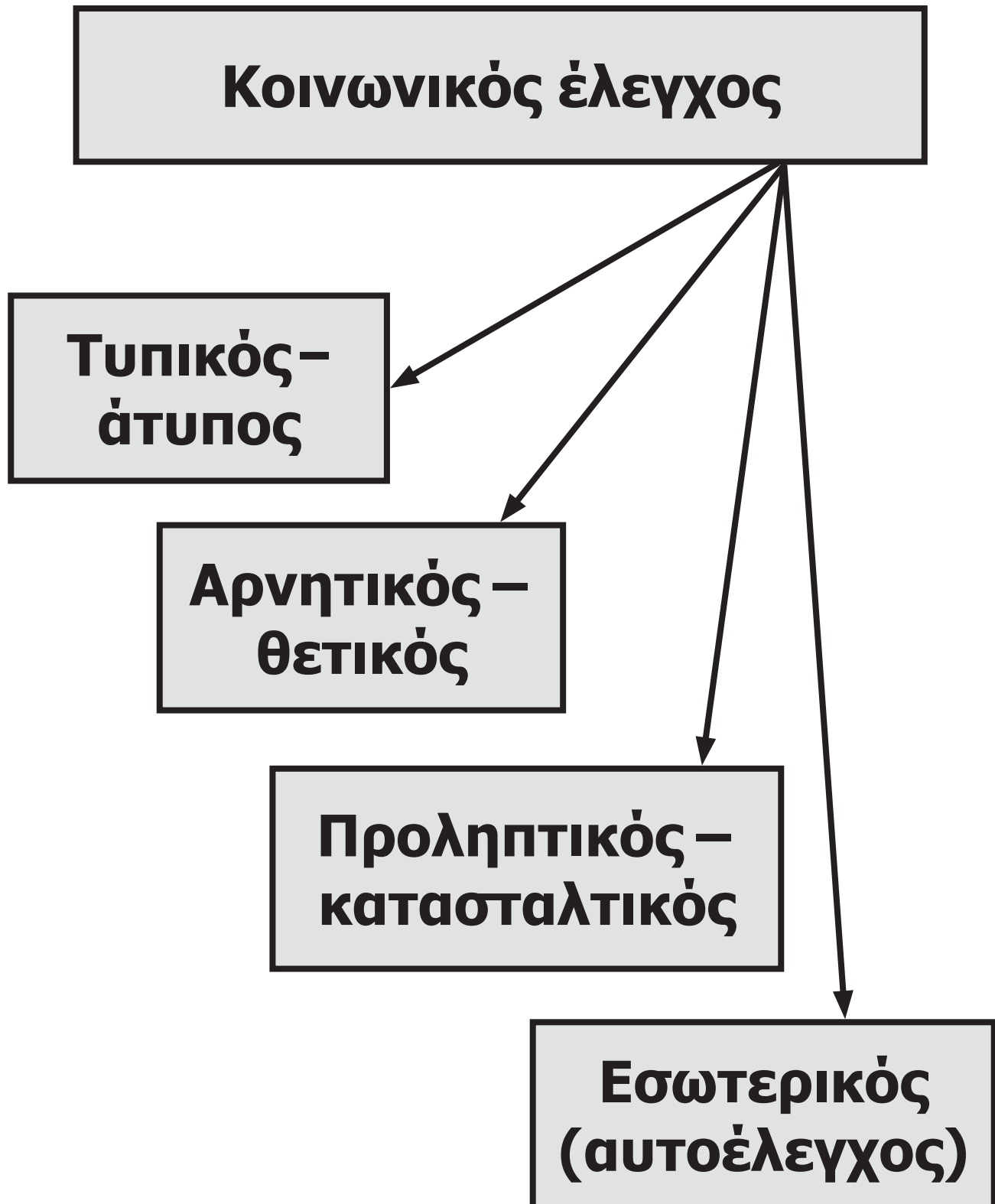

φωτ. 5.12 «Το ξύλο βγήκε απ' τον παράδεισο». Αυτή ήταν η παιδαγωγική αρχή των παραδοσιακών εκπαιδευτικών συστημάτων.

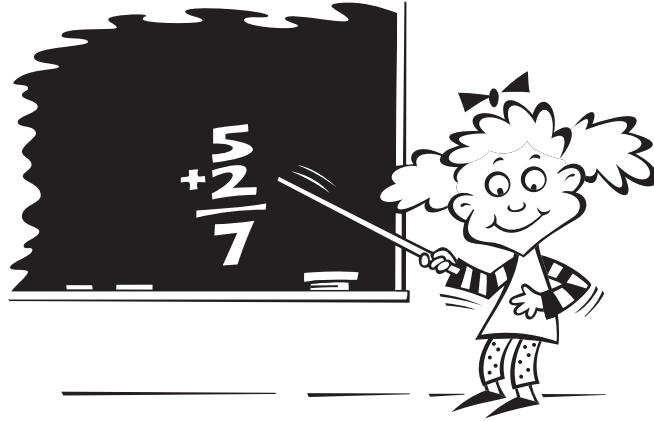

Να συζητήσετε στην τάξη τις νέες παιδαγωγικές αρχές και τις ποινές που επιβάλλονται στους μαθητές σήμερα.

Βασικές έννοιες μαθήματος

Εργασίες-δραστηριότητες

1. Μπορείτε, αφού διαβάσετε ένα από τα προτεινόμενα διηγήματα (ή κάποιο άλλο δικής σας επιλογής), να καταγράψετε τις διαφορές που παρατηρήσατε στους τρόπους που χρησιμοποιούσαν οι φορείς της κοινωνικοποίησης εκείνης της εποχής σε σχέση με αυτούς που χρησιμοποιούν σήμερα.
2. Με βάση τις γνώσεις που αποκτήσατε για το θεσμό της οικογένειας στο προηγούμενο και

σε αυτό το κεφάλαιο, μπορείτε να αναπτύξετε τις διαφορές στην κοινωνικοποίηση των νέων σε μια σύγχρονη – πυρηνική και σε μια παραδοσιακή – εκτεταμένη οικογένεια;

- 3. Να χωριστείτε σε ομάδες και να συγκεντρώσετε υλικό (φωτογραφίες, μαρτυρίες, άρθρα) για ένα από τα θέματα που αναφέρονται στο κεφάλαιο (θανατική ποινή, σχολικές τιμωρίες, αλλαγές στον κοινωνικοποιητικό ρόλο της οικογένειας, ΜΜΕ).**
- 4. Να πραγματοποιήσετε μικρή έρευνα στο σχολείο για το βαθμό που οι συμμαθητές σας χρησιμοποιούν τα ΜΜΕ (εφημερίδες, περιοδικά, τηλεόραση, κινηματογράφο, διαδίκτυο).**

Μπορείτε επίσης να πραγματοποιήσετε μικρή έρευνα στα προγράμματα τηλεοπτικών καναλιών για το ποσοστό των ενημερωτικών/επιμορφωτικών εκπομπών που διαθέτουν στο εβδομαδιαίο τους πρόγραμμα.

5. Να επιλέξετε και να παρουσιάσετε ένα σημαντικό πρόσωπο που υπέστη διώξεις για τις ιδέες του.

Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή

Α. Τελειώνοντας τη μελέτη και συζήτηση του κεφαλαίου και αφού κατανόησες τις έννοιες, θα πρέπει να μπορείς να απαντήσεις στις παρακάτω ερωτήσεις. Όπου συναντάς δυσκολία, μπορείς να συμβουλευτείς το αντίστοιχο μάθημα.

- 1. Η κοινωνικοποίηση είναι διαδικασία μάθησης. Τι μαθαίνει το άτομο;**

- 2. Γιατί ο ρόλος του σχολείου στην κοινωνικοποίηση του νέου είναι σήμερα πιο σημαντικός;**
- 3. Γιατί το κράτος σήμερα επεμβαίνει καθοριστικά στην κοινωνικοποίηση;**
- 4. Πότε κοινωνικοποιούμαστε πιο σωστά: όταν οι ποινές λειτουργούν προληπτικά ή κατασταλτικά στη συμπεριφορά μας;**
- 5. Πώς συνδέεται ο αυτοέλεγχος με την κοινωνικοποίηση;**

6 Κοινωνικά Προβλήματα

- Προσδιορισμός και συνέπειες
- Αίτια και αντιμετώπιση
- Φτώχεια, ανεργία, καταναλωτισμός, αγωγή καταναλωτών
- Τροχαία ατυχήματα, κυκλοφοριακή αγωγή
- Αθλητισμός και βία

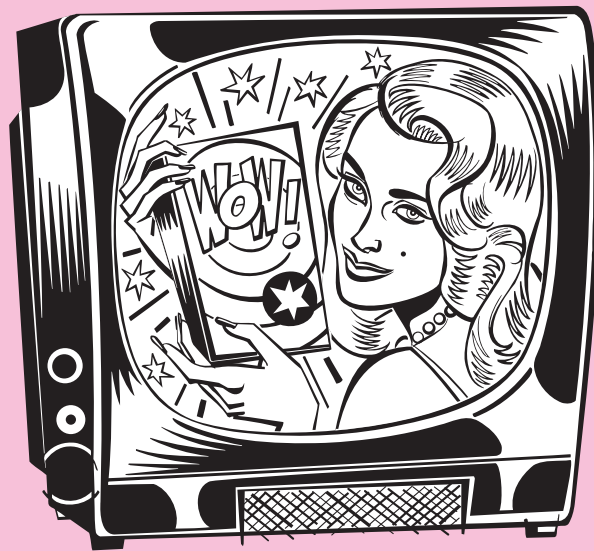

Τα κοινωνικά προβλήματα είναι χαρακτηριστικό όλων των κοινωνιών. Οι κοινωνικοί θεσμοί, η κοινωνική οργάνωση και μεταβολή

είναι έννοιες απαραίτητες για να κατανοήσεις αυτό το κεφάλαιο.

Πολλά λογοτεχνικά έργα έχουν αντικείμενο τα κοινωνικά προβλήματα και κυρίως τον πόλεμο και τις κοινωνικές ανισότητες. «Η Ζωή εν τάφω» του Στρ. Μυριβήλη, «Η Μάνα» του Μ. Γκόρκι, το έργο του Τζ. Στάιμπεκ «Άνθρωποι και ποντίκια», «Για ποιον χτυπά η καμπάνα» του Ερν. Χεμινγκουέη, «Μέσα στις φλόγες» της Δ. Σωτηρίου περιγράφουν τα αδιέξοδα των ατόμων που βιώνουν κοινωνικά προβλήματα, όπως ο πόλεμος, οι ανισότητες και η φτώχεια.

Οι περισσότερες κοινωνικές ταινίες έχουν ως αντικείμενο τα κοινωνικά προβλήματα. Μπορείς να δεις ταινίες, όπως «Ο ακήρυχτος πόλεμος» του Μ. Μουρ, «Γεννημένος την 4η Ιουλίου» του Ολ. Στόουν, «Ο άνθρωπος της βροχής» του Μπ. Λέβινσον. Θα προβληματιστείς για προβλήματα, όπως ο πόλεμος, η φτώχεια, τα άτομα με αναπηρίες κ.λπ.

**Οι περισσότεροι ιστοχώροι που προ-
τείνονται στο βιβλίο αναφέρονται σε
κοινωνικά προβλήματα. Περιβαλλο-
ντικές και ανθρωπιστικές Οργανώ-
σεις δραστηριοποιούνται για τα κοι-
νωνικά προβλήματα, όπως η Unicef
(www.unicef.org/greece/) για την
πείνα, η Διεθνής Αμνηστία
(www.amnesty.gr) για τον πόλεμο και
τις διακρίσεις, η WWF (www.wwf.gr)
και η Greenpeace
(www.greenpeace.gr) για το περι-
βάλλον, το Ινστιτούτο Καταναλωτή για**

την κατανάλωση (www.inka.gr). Στο κεφάλαιο αυτό θα γνωρίσεις μερικά από τα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κοινωνίες όλου του πλανήτη: τη φτώχεια και την ανεργία, τα τροχαία ατυχήματα και την αθλητική βία. Θα προβληματιστείς και θα συζητήσεις τα αίτια αλλά και τους τρόπους συλλογικής αντιμετώπισής τους.

6

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

6.1 Κοινωνικά προβλήματα: Προσδιορισμός και συνέπειες

Μέχρι τώρα αναφερθήκαμε στους βασικούς τρόπους που διαθέτει κάθε κοινωνία για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες και τους σκοπούς της. Αν κοιτάξουμε όμως γύρω μας θα διαπιστώσουμε ότι δεν έχουν όλοι οι άνθρωποι τα ίδια αγαθά και σε ορισμένους λείπουν και τα πιο βασικά, όπως, η τροφή, η στέγη, τα φάρμακα, η εργασία και η προσωπική ασφάλεια. Συχνά, οι μαθητές διακόπτουν την υποχρεωτική εκπαίδευση για να εργασθούν. Στις πόλεις εμφανίζονται προβλήματα, όπως η βία, η χρήση

ναρκωτικών, τα τροχαία ατυχήματα που οδηγούν σε εκατοντάδες θύματα. Τα προβλήματα αυτά αποτελούν κοινωνικά προβλήματα γιατί:

α) επηρεάζουν αρνητικά ένα σημαντικό τμήμα του κοινωνικού συνόλου, π.χ. οι αυξημένοι δείκτες ανεργίας σημαίνουν ότι μεγάλο ποσοστό του κοινωνικού συνόλου αντιμετωπίζει προβλήματα διαβίωσης ή και επιβίωσης. Συχνά, ένα κοινωνικό πρόβλημα μπορεί να μη γίνεται αντιληπτό από τα άτομα που το υφίστανται, αλλά από τους επιστήμονες ή από τα ΜΜΕ π.χ. το κοινωνικό πρόβλημα της παιδικής παχυσαρκίας εντοπίστηκε από τους επιστήμονες οι οποίοι και οργάνωσαν ενημερωτικά προγράμματα του πληθυσμού.

β) παραβιάζουν τις αξίες και τα ιδεώδη του κοινωνικού συνόλου,

όπως π.χ. η παιδική εργασία, ο αναλφαβητισμός, η κακοποίηση των γυναικών παραβιάζουν τις αξίες της ισότητας, της μόρφωσης και της απαγόρευσης της βίας που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες.

γ) οφείλονται σε κοινωνικούς και όχι ατομικούς παράγοντες, όπως π.χ. η ανεργία που οφείλεται στην εισαγωγή της τεχνολογίας ή τις αλλαγές στον οικονομικό χαρακτήρα της κοινωνίας. Με αυτό τον τρόπο διακρίνεται το κοινωνικό πρόβλημα της ανεργίας από το ατομικό που αφορά π.χ. την κακή επιλογή επαγγέλματος.

δ) μπορούν να αντιμετωπιστούν με τη συλλογική δράση ατόμων και ομάδων και με κοινωνικά μέτρα της Πολιτείας.

Οι συνέπειες των κοινωνικών προβλημάτων αφορούν:

- **ΤΟ ΑΤΟΜΟ, εφόσον έχουν προσω-
πικό κόστος που έχει σχέση με την
ποιότητα ζωής και την υγεία του.**
- **ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, εφόσον τα κοινωνι-
κά προβλήματα επηρεάζουν αρνη-
τικά την οικονομική και πολιτική ορ-
γάνωση αλλά και ευρύτερα όλη την
κοινωνική ζωή.**

**φωτ. 6.1 Γιατροί χωρίς σύνορα, Για-
τροί του κόσμου.
Μπορείτε να ενημερωθείτε για τη**

**δράση των Οργανώσεων από το
διαδίκτυο (www.msf.gr,
www.mdgreece.gr).**

**Να συζητήσετε στην τάξη
για άλλες Οργανώσεις που δρα-
στηριοποιούνται στην επίλυση
κοινωνικών προβλημάτων.**

φωτ. 6.2 Στ. Χώκινγκ.

**Υπάρχουν άνθρωποι που επιλέ-
γουν, αντί να είναι μέρος του**

προβλήματος, να δραστηριοποιούνται για τη λύση του. Ο φυσικός Στ. Χώκινγκ αποτελεί ένα τέτοιο παράδειγμα. Μπορείτε να επισκεφτείτε την ιστοσελίδα www.disability.gr για να ενημερωθείτε για τις δραστηριότητες των ατόμων με αναπηρίες.

Να συζητήσετε στην τάξη για άλλα κοινωνικά προβλήματα και για τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα που τα αντιμετωπίζουν μπορούν να δραστηριοποιηθούν.

6.2 Αίτια και αντιμετώπιση

Τα κοινωνικά προβλήματα δεν αποτελούν φυσικές και αναπόφευκτες καταστάσεις. Όπως κάθε πρόβλημα έχουν συγκεκριμένες αιτίες, τις οποίες πρέπει να αναζητούμε, ώστε με κατάλληλα μέτρα να τα επιλύουμε. Οι βασικές αιτίες των κοινωνικών προβλημάτων είναι:

α) Η κοινωνική ανισότητα (βλ. κεφ. 3.4.1, τόμ. 1, σελ. 116). Οι άνθρωποι στο πλαίσιο μιας κοινωνίας, αλλά και οι όλες οι κοινωνίες παγκόσμια δεν απολαμβάνουν τα ίδια αγαθά και υπηρεσίες. Οι κοινωνικές ανισότητες που υπάρχουν συνδέονται με τα πιο σημαντικά από τα κοινωνικά προβλήματα, όπως η φτώχεια, η ανεργία, η βία, η μετανάστευση και ο ρατσισμός.

β) Η κοινωνική μεταβολή (βλ. κεφ. 3.5, τόμ. 1, σελ. 129) αποτελεί χαρακτηριστικό όλων των κοινωνιών. Στις σύγχρονες κοινωνίες, οι ταχύτερες κοινωνικές μεταβολές αποτελούν αιτία πολλών κοινωνικών προβλημάτων. Οι τεχνολογικές επαναστάσεις π.χ. οδηγούν πολλούς επαγγελματικούς κλάδους σε προβλήματα ανεργίας και εξαφανίζουν παραδοσιακά επαγγέλματα.

φωτ. 6.3 Εκατομμύρια παιδιά στον κόσμο είναι εκτεθειμένα σε ιδιαίτε-

ρους κινδύνους λόγω των πολέμων και των φυσικών καταστροφών.

Να επικοινωνήσετε με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε αυτό τον τομέα (UNICEF, Γιατροί του Κόσμου, Γιατροί Χωρίς Σύνορα) και να ζητήσετε να σας αποστείλουν σχετικό υλικό.

φωτ. 6.4 Η ξενοφοβία αποτελεί την

κύρια αιτία εκδηλώσεων ρατσισμού κατά των αλλοδαπών.

Να συζητήσετε στην τάξη με ποιους τρόπους η ισότητα και η αξιοπρέπεια θα γίνονται σεβαστές για όλα τα άτομα.

γ) Οι κοινωνικές αντιλήψεις και νοοτροπίες. Ορισμένα κοινωνικά προβλήματα έχουν τις ρίζες τους στις νοοτροπίες που υπήρχαν παλαιότερα και συνεχίζουν να υπάρχουν στη νέα κοινωνική πραγματικότητα. Η κακοποίηση των γυναικών και των παιδιών, η εγκατάλειψη του σχολείου ιδιαίτερα από τα κορίτσια, ο ρατσισμός, όλα αυτά τα φαινόμενα συνδέονται με παραδοσιακές

αντιλήψεις και προκαταλήψεις που υπάρχουν ακόμα σε πολλές κοινωνίες.

**«Αν σκέφτεσαι ένα χρόνο μπροστά
– φύτεψε σπόρους
Αν σκέφτεσαι δέκα χρόνια μπροστά
– φύτεψε ένα δέντρο
Αν σκέφτεσαι εκατό χρόνια μπροστά
– μόρφωσε το λαό».**

Κυααν-tzu (Κίνα 4ος-3ος αιώνας π.Χ.)

Η αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων προϋποθέτει:

- την προσπάθεια αλλαγών στη νοοτροπία των ατόμων (ατομοκεντρική προσέγγιση). Στο πλαίσιο αυτό προβλέπεται η εκπαίδευση, κατάρτιση και ενημέρωση των ατόμων σε**

θέματα π.χ. οδικής ασφάλειας, επαγγελματικού προσανατολισμού, θεμάτων υγείας, ώστε τα άτομα να μπορούν να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα, ξεπερνώντας αρνητικές νοοτροπίες.

- Την προσπάθεια αλλαγών στην κοινωνική οργάνωση (κοινωνιοκεντρική προσέγγιση).

Σήμερα, η αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων απαιτεί το συνδυασμό και των δύο παραπάνω προσεγγίσεων. Εξάλλου, η μελέτη και ο σχεδιασμός λύσεων στα κοινωνικά προβλήματα πραγματοποιείται με τη συνεργασία επιστημόνων διάφορων κλάδων. ψυχολόγοι, κοινωνιολόγοι, αρχιτέκτονες και πολεοδόμοι μελετούν π.χ. τα προβλήματα βίας και κοινωνικού αποκλεισμού στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις και

προτείνουν νέες μορφές σχεδιασμού των πόλεων.

Αποτέλεσμα αυτής της συνεργασίας είναι η χάραξη της κοινωνικής πολιτικής που ασκείται στο πλαίσιο του κοινωνικού κράτους (βλ. κεφ. 9.3, τόμ. 4, σελ. 24) με την κατοχύρωση μέτρων, όπως η κοινωνική ασφάλιση, τα επιδόματα ανεργίας, η επαγγελματική κατάρτιση ανέργων, η παροχή κατοικίας, η επιδότηση θέσεων εργασίας κ.ά.

Στην κατεύθυνση επίλυσης των κοινωνικών προβλημάτων εντάσσεται και η δράση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων Μ.Κ.Ο. (βλ. κεφ. 14.2.5, τόμ. 6, σελ. 140) και των διάφορων κοινωνικών κινημάτων, όπως το οικολογικό, το γυναικείο, το αντιρατσιστικό κίνημα.

Τα περισσότερα από τα κοινωνικά

προβλήματα σήμερα έχουν ένα διεθνή χαρακτήρα π.χ. η φτώχεια, η ανεργία, ο ρατσισμός, η μόλυνση του περιβάλλοντος. Για το λόγο αυτό τα κοινωνικά προβλήματα απασχολούν διεθνείς Οργανισμούς (Ο.Η.Ε., Unicef) και διεθνείς Μ.Κ.Ο. και κινήματα (βλ. κεφ. 14.3, τόμ. 6, σελ. 148).

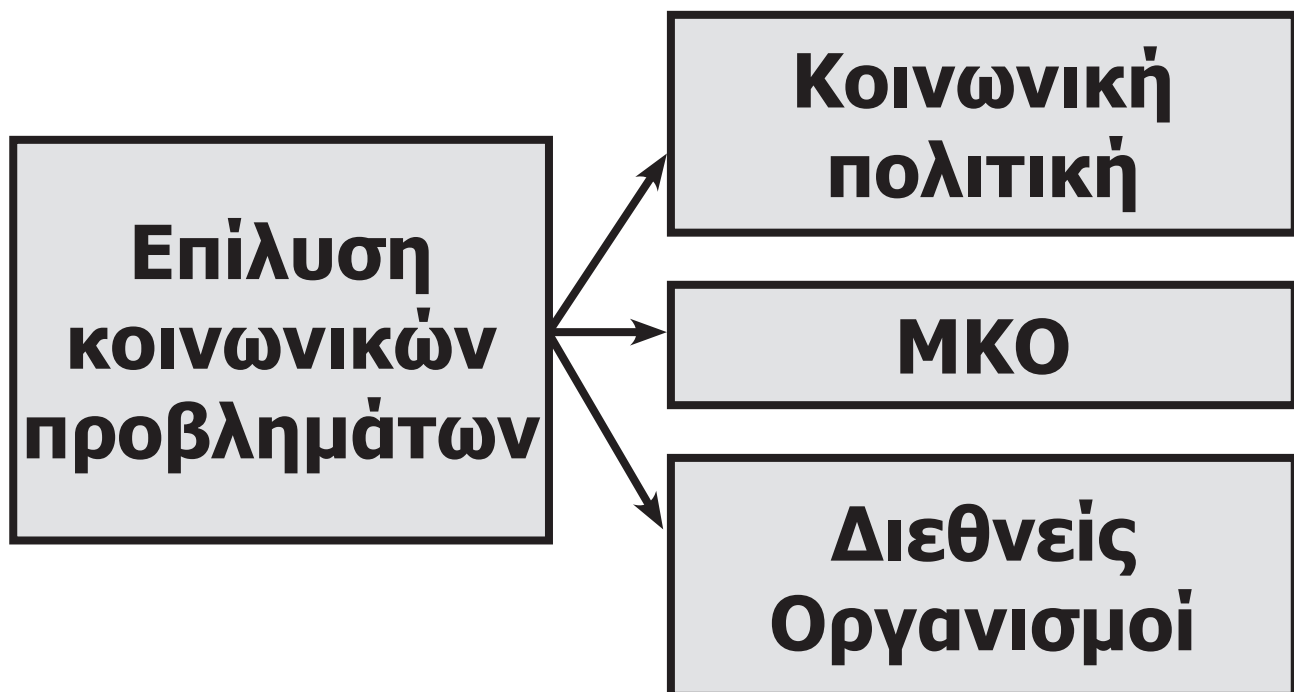
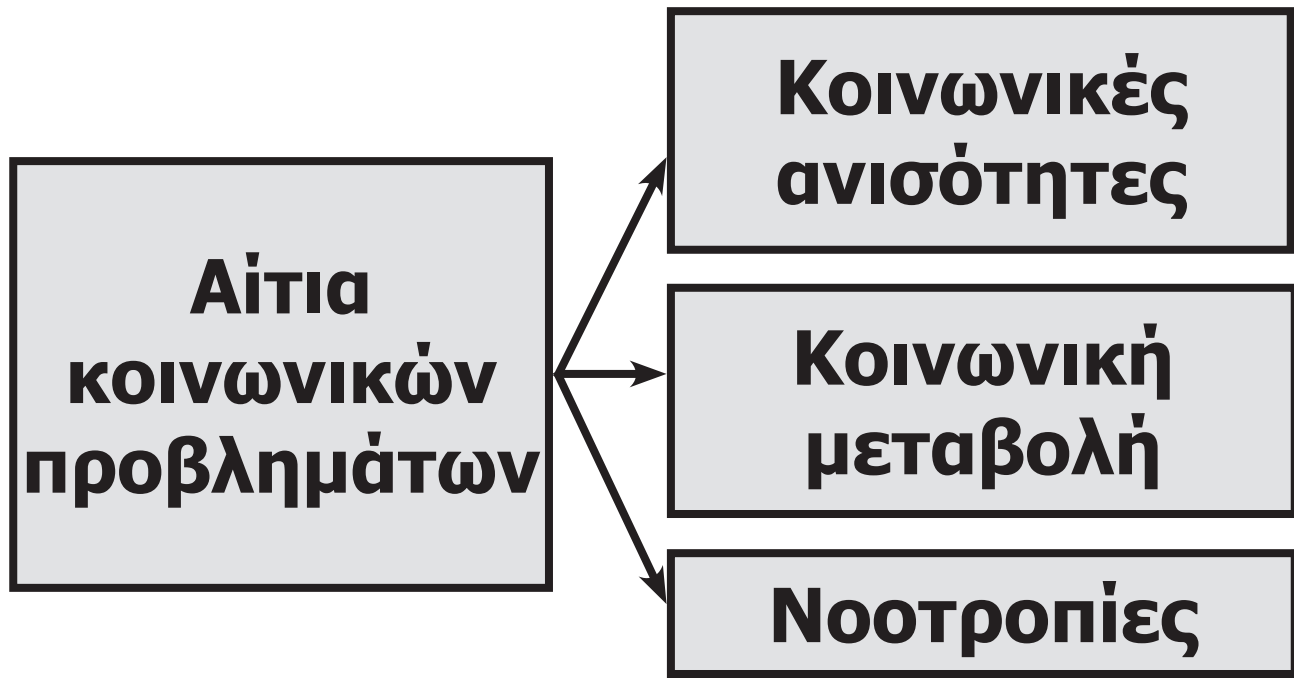
φωτ. 6.5 «Οι γούνες έχουν ζήτηση, οι φώκιες έχουν πένθος». Αυτό τον κόσμο δεν τον κληρονομήσαμε από τους γονείς μας, τον δανειστήκαμε από τα παιδιά μας. Μόνο το 1/5 του πληθυσμού της γης κατατάσσεται στην κατηγορία των «καταναλωτών», αλλά αυτή η

κατανάλωση αποτελεί παράγοντα καταστροφής των φυσικών οικοσυστημάτων, εξαφάνισης ειδών και ρύπανσης υδάτινων πόρων και ωκεανών.

Να συζητήσετε στην τάξη τρόπους συμπεριφοράς του καταναλωτή που βοηθούν στη διατήρηση του οικοσυστήματος.

Βασικές έννοιες μαθήματος

6.3 Φτώχεια, ανεργία, καταναλωτισμός, αγωγή καταναλωτή

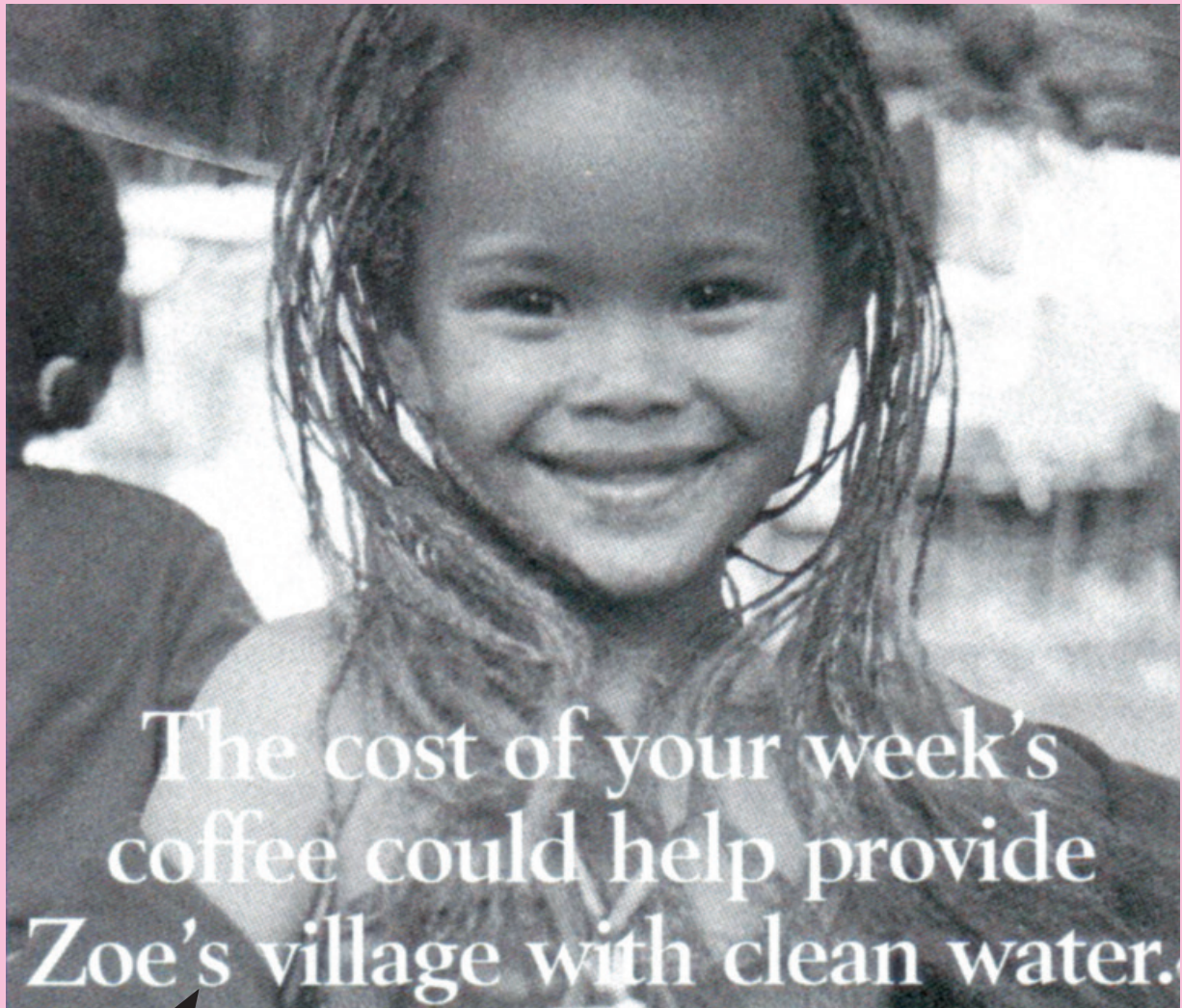
Η φτώχεια αποτελεί το βασικό κοινωνικό πρόβλημα όλων των κοινωνιών σήμερα. Η καταπολέμησή της αποτελεί προτεραιότητα τόσο των κυβερνήσεων των χωρών, όσο και των Διεθνών Οργανισμών (Ο.Η.Ε., Unicef).

Οι κοινωνικοί επιστήμονες αναφέρονται σε δύο είδη φτώχειας, την απόλυτη και τη σχετική.

- Η απόλυτη φτώχεια είναι η κατάσταση στην οποία τα άτομα δεν κατέχουν ούτε τα στοιχειώδη αγαθά για την επιβίωσή τους, όπως είναι η τροφή, το νερό, η στέγη. Η απόλυτη φτώχεια αφορά μεγάλους πληθυσμούς των αναπτυσσόμενων χωρών στην Αφρική και την Ασία,

αλλά παρουσιάζεται και στις αναπτυγμένες κοινωνίες, εφόσον οι άστεγοι αποτελούν συνηθισμένο φαινόμενο όλων των Δυτικών μεγαλουπόλεων.

- Η σχετική φτώχεια είναι η κατάσταση στην οποία τα άτομα διαθέτουν ένα βασικό εισόδημα που εξασφαλίζει την επιβίωσή τους, δεν καλύπτει όμως το καταναλωτικό πρότυπο της κάθε κοινωνίας. Η κάθε κοινωνία καθορίζει επομένως τα όρια της σχετικής φτώχειας, π.χ. στην Ελλάδα του '60 η κατοχή τηλεόρασης ή τηλεφώνου δεν αποτελούσαν βασικές ανάγκες, ενώ σήμερα περιλαμβάνονται στις βασικές ανάγκες ενός νοικοκυριού και αποτελούν δείκτη σχετικής φτώχειας για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

The cost of your week's coffee could help provide Zoe's village with clean water.

φωτ. 6.6 «Το κόστος του εβδομαδιαίου σας καφέ, μπορεί να εφοδιάσει το χωριό της Ζωής με καθαρό νερό»,

132 / 49 - 50

αναφέρει η λεζάντα της καμπάνιας ενάντια στη φτώχεια. Η φτώχεια πλήττει πληθυσμούς των αναπτυσσόμενων χωρών αλλά και των αναπτυγμένων κοινωνιών που η πλειονότητά τους είναι κάτω των δεκατεσσάρων ετών. Μεγάλος αριθμός επίσης είναι άνω των 65 ετών και πολλοί είναι ανάπηροι.

Στη διεύθυνση www.yomag.net, θα βρείτε ένα δικτυακό περιοδικό για τους καταναλωτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης γραμμένο από μαθητές.

Μπορείτε να το επισκεφθείτε και να εντάξετε και το σχολείο σας στις δραστηριότητές του.

Πληθυσμός που βρίσκεται στα όρια της φτώχειας στην Ευρώπη των «15» (2001)

1 Χωρίς κοινωνικές παροχές

2 Με κοινωνικές παροχές

3 Κατώφλι φτώχειας σε € το χρόνο

ΧΩΡΑ	1	2	3	
			Ένα άτομο	Δύο ενήλικες με δύο παιδιά
 Αυστρία	22%	12%	9.173	19.263
 Βέλγιο	23%	13%	9.295	19.520
 Γαλλία	24%	15%	8.932	18.756
 Γερμανία	21%	11%	9.455	19.855
 Δανία	29%	10%	11.988	25.175
 ΕΛΛΑΔΑ	23%	20%	4.264	8.955

	Ην. Βασίλειο	29%	17%	10.632	22.237
	Ιρλανδία	30%	21%	8.553	17.961
	Ισπανία	23%	19%	4.416	11.374
	Ιταλία	22%	19%	6.240	13.103
	Λουξεμβούργο	23%	12%	13.863	29.113
	Ολλανδία	21%	11%	8.292	17.414
	Πορτογαλία	24%	20%	3.589	7.538
	Σουηδία	17%	9%	10.367	21.770
	Φινλανδία	19%	11%	8.916	18.724
	Ευρώπη των 15	21%	15%	8.319	17.469

πίνακας 6.1 Ένα στα τέσσερα άτομα βρίσκεται στα όρια σχετικής φτώχειας στην Ευρώπη των 15. Τα στοιχεία δίνονται χωρίς τον υπολογισμό των κοινωνικών παροχών του κράτους (Α' στήλη) και μετά το σχετικό υπολογισμό (Β' στήλη).

Τα αίτια της φτώχειας εντοπίζονται στην άνιση κατανομή του εισοδήματος, στις αλλαγές της τεχνολογίας, στις προκαταλήψεις και το ρατσισμό, αλλά και στην παραοικονομία*, που από το κράτος εισοδήματα για προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης. Η ανεργία, επίσης, αποτελεί σημαντική αιτία της φτώχειας, ιδιαίτερα όταν είναι παρατεταμένη και αφορά άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, που έχουν οικογενειακές υποχρεώσεις.

Οι συνέπειες της φτώχειας είναι ιδιαίτερα έντονες τόσο στα άτομα,

---

* παραοικονομία: η μη επίσημη καταγραφή από το κράτος οικονομικών δραστηριοτήτων, με αποτέλεσμα τη φοροδιαφυγή.

τα οποία βρίσκονται αποκλεισμένα από πολλά αγαθά και δραστηριότητες, όσο και στην κοινωνία, αφού η φτώχεια αποτελεί αιτία πολλών κοινωνικών προβλημάτων, όπως η μετανάστευση, η ξενοφοβία, ο ρατσισμός, η εγκληματικότητα και η βία.

Υποσιτισμός στον κόσμο

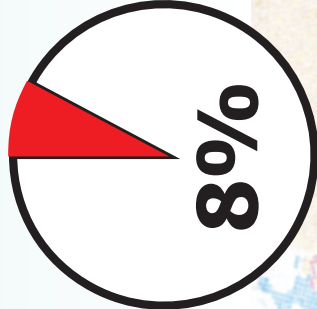
Πάνω από ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι ζουν σε συνθήκες απόλυτης φτώχειας με λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα, και 840 εκατομμύρια εξακολουθούν να πεθαίνουν από πείνα ή υποσιτισμό.

138 / 51

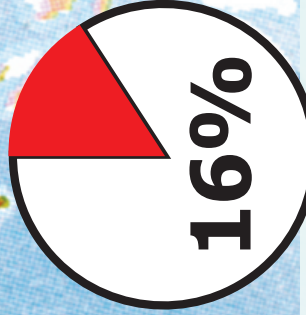
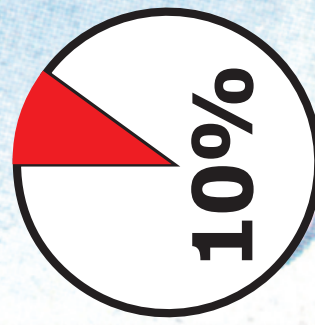
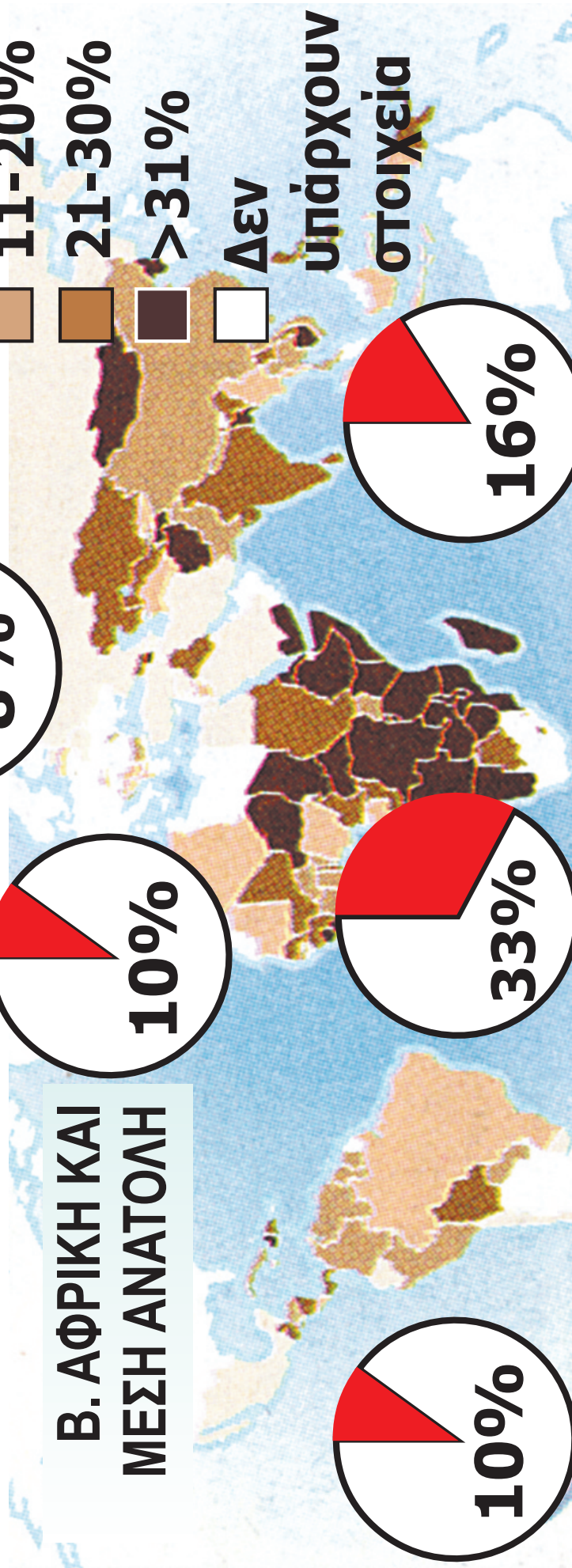
Ποσοστό υποσιτισμένων σε σύγκριση με τον συνολικό πληθυσμό

**ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΣΕ ΣΤΑΔΙΟ
ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ***

**Β. ΑΦΡΙΚΗ ΚΑΙ
ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ**

**υπάρχουν
στοιχεία**

**ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΑΜΕΡΙΚΗ
ΚΑΙ ΚΑΡΑΪΒΙΚΗ**

**ΥΠΟΣΑΧΑΡΙΑ
ΑΦΡΙΚΗ**

ΑΣΙΑ

ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΙΚΟΣ

ΠΗΓΗ: FAO

*ΚΑΚ, ΒΑΛΤΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ ΚΑΙ ΑΝ. ΕΥΡΩΠΗ

πίνακας 6.2 Παγκόσμιος υποσιτισμός.

Η αντιμετώπιση της φτώχειας απαιτεί μέτρα για την ενίσχυση της ισότητας ευκαιριών για όλους τους πολίτες. Τέτοια μέτρα είναι κυρίως η εκπαίδευση και η κατάρτιση, μέτρα καταπολέμησης της ανεργίας και τέλος δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος και του εθνικού και παγκόσμιου πλούτου.

Σημαντικός παράγοντας που οδηγεί στη φτώχεια σήμερα είναι ο καταναλωτισμός των δυτικών κοινωνιών. Ο άκριτος καταναλωτισμός, δηλαδή η υπερβολική κατανάλωση αγαθών, είναι χαρακτηριστικό των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών και οφείλεται στη διαφήμιση και στην όλο και μεγαλύτερη παραγωγή καταναλωτικών αγαθών. Με βάση τη Unicef το 25% του πληθυσμού υπερκαταναλώνει και ένα μέρος του αντιμετωπίζει

προβλήματα παχυσαρκίας τη στιγμή που το 75% βρίσκεται σε συνθήκες φτώχειας και ένα μέρος του υποσιτίζεται. Τα εβδομαδιαία απορρίμματα ενός δυτικού νοικοκυριού θα αρκούσαν για την επιβίωση των παιδιών ενός χωριού στην Αφρική που πλήττεται από τον υποσιτισμό.

Εξάλλου, ο καταναλωτισμός οδηγεί σε υπερεκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος για παραγωγή περισσότερων καταναλωτικών αγαθών. Αυτή η υπερεκμετάλλευση έχει συχνά ως αποτέλεσμα την εξάντληση των φυσικών πόρων, η οποία οδηγεί σε φτώχεια και υποσιτισμό ακόμα περισσότερες αναπτυσσόμενες κοινωνίες.

Η αγωγή του καταναλωτή έχει στόχο να ενημερώσει τον πολίτη και να τον ευαισθητοποιήσει ώστε να

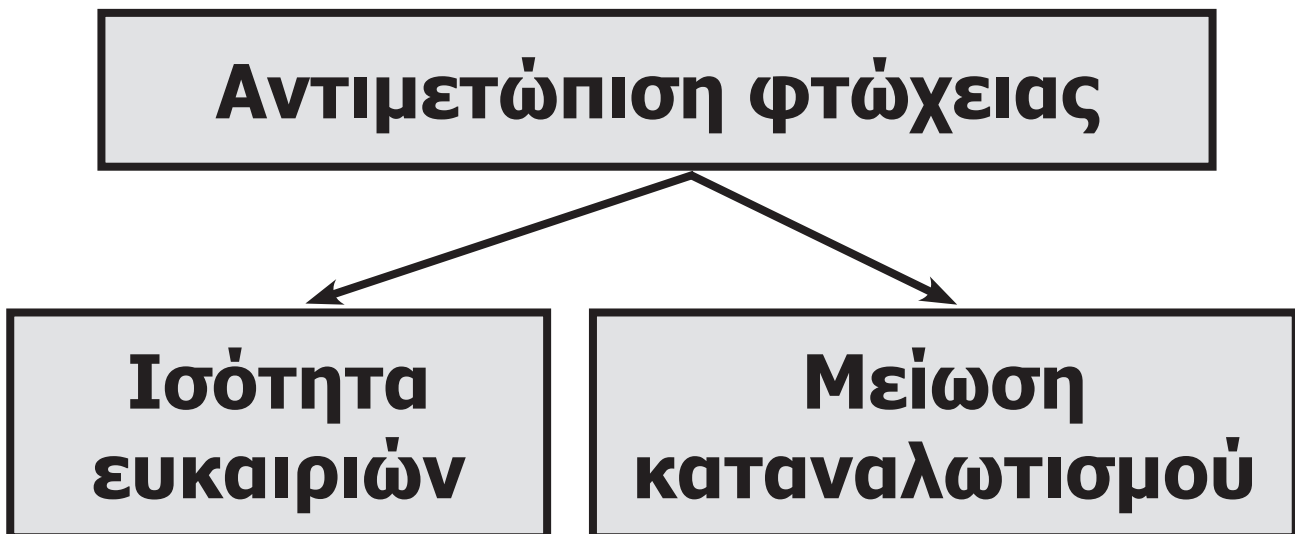
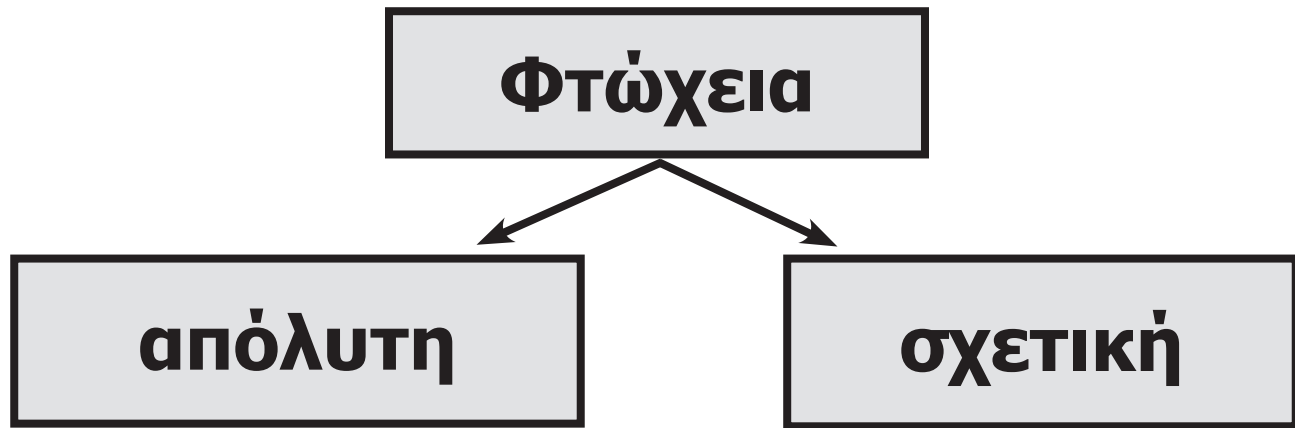
καταναλώνει με βάση τις πραγματικές του ανάγκες και όχι τις τεχνητές ανάγκες που κατασκευάζει κυρίως η διαφήμιση.

Ο υπεύθυνος και ενημερωμένος καταναλωτής ενδιαφέρεται για τη βιώσιμη – αειφόρο ανάπτυξη* όλου του πλανήτη και ασκεί πιέσεις για σωστή χρήση των παραγωγικών πόρων ώστε να εξασφαλίζεται σήμερα και στο μέλλον η επιβίωση όλων των ανθρώπων σε παγκόσμιο επίπεδο.

---

* Βιώσιμη ανάπτυξη: το μοντέλο ανάπτυξης που δεν εξαντλεί τους φυσικούς πόρους του πλανήτη. Στις Διεθνείς Συνδιασκέψεις Κρατών για το περιβάλλον αναφέρεται και ως αειφόρος ανάπτυξη.

Βασικές έννοιες μαθήματος

6.4 Τροχαία ατυχήματα, κυκλοφοριακή αγωγή

Η εξέλιξη της τεχνολογίας τον τελευταίο αιώνα οδήγησε στη μαζική παραγωγή αυτοκινήτων, τα οποία αποτελούν σήμερα βασικό μέσο μετακίνησης και μεταφοράς. Η ανάπτυξη των πόλεων, οι αποστάσεις του τόπου εργασίας και κατοικίας, η ανάπτυξη του τουρισμού, ο καταναλωτισμός οδηγούν στην αύξηση της κυκλοφορίας αυτοκινήτων (στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναλογεί περίπου 1,5 αυτοκίνητο για κάθε νοικοκυριό).

Τα δεδομένα αυτά συνδέονται με το τεράστιο πρόβλημα των τροχαίων ατυχημάτων. Τα τροχαία ατυχήματα είναι σήμερα η αιτία θανάτου 120 ευρωπαϊκών πολιτών καθημερινά.

**Η κατάσταση αυτή για την Ευρώπη
ισοδυναμεί με μία πτώση επιβατικού
αεροπλάνου την ημέρα!**

**Στην Ελλάδα τα τροχαία αποτε-
λούν αιτία θανάτου 6 ατόμων ημε-
ρησίως, ενώ η χώρα μας κατέχει το
θλιβερό προνόμιο να έρχεται πρώ-
τη σε θανάτους από τροχαία και σε
συνολικό αριθμό τροχαίων ατυχη-
μάτων. Αντίθετα, στην Ευρωπαϊκή
Ένωση παρουσιάζεται μείωση τό-
σο των θανατηφόρων τροχαίων
λόγω της χρήσης της ζώνης ασφα-
λείας και της νέας τεχνολογίας
στα αυτοκίνητα (π.χ. αερόσακοι)
όσο και του αριθμού των τροχαίων
μέσω αυστηρών ελέγχων και ποι-
νών (έλεγχοι οχημάτων, ταχύτητας,
χρήσης αλκοόλ κ.ά.).**

**φωτ. 6.7 Μαθητές πεζοί.
Με απόφασή του ο Άρειος Πάγος,
Ανώτατο δικαστήριο της χώρας,
έκρινε ότι υπάρχει ευθύνη του οδη-
γού που τραυματίζει πεζό, όταν ο
πεζός είναι ανήλικος, ηλικιωμένος ή
άτομο με αναπηρίες. Η ευθύνη αυ-
τή υπάρχει ανεξάρτητα από το εάν
ο οδηγός τηρούσε όλες τις διατάξεις
του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας**

(σήμανση, ταχύτητα). Με την απόφαση αυτή, η οποία δεσμεύει τα δικαστήρια της χώρας, καθιερώνεται πρόσθετη υποχρέωση των οδηγών να παίρνουν όλες τις προφυλάξεις για πεζούς ακόμα και εάν αυτοί κινούνται ακατάλληλα στο δρόμο. Αυτό βέβαια δε μειώνει την ευθύνη των πεζών να κινούνται προσεκτικά στο δρόμο, αλλά αφορά ειδικές κατηγορίες πεζών.

Να συζητήσετε την απόφαση στην τάξη.

Οι περίπου 2000 θάνατοι από τροχαία που συμβαίνουν κάθε χρόνο στη χώρα μας ισοδυναμούν με την εξαφάνιση μιας κωμόπολης κάθε χρόνο. Οι αιτίες των τροχαίων ατυχημάτων αφορούν:

α) το κράτος, το οποίο είναι υπεύθυνο για την κατάσταση του οδοστρώματος και των σημάτων στις διασταυρώσεις, το συχνό έλεγχο της κατάστασης των οχημάτων, την πιστοποίηση της εκπαίδευσης των οδηγών, την επιβολή αυστηρών ποινών σε περίπτωση παραβάσεων και

β) τον οδηγό και τον πεζό, οι οποίοι παραβιάζουν τις διατάξεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας (Κ.Ο.Κ.), συμπεριφέρονται ριψοκίνδυνα και ανεύθυνα ως πεζοί και οδηγοί και χρησιμοποιούν τα οχήματα ως μέσα επίδειξης ικανοτήτων και όχι ως μέσα

ασφαλούς μεταφοράς δικής τους και των επιβατών που τους εμπιστεύονται.

Οι συνέπειες των τροχαίων ατυχημάτων είναι ατομικές, όπως τραυματισμοί, σωματικές αναπηρίες, ψυχικά τραύματα, θάνατος και κοινωνικές, όπως αναπηρίες ή μείωση του πληθυσμού και ιδιαίτερα των νέων που αποτελούν παραγωγικό πληθυσμό, τεράστιο κόστος σε ώρες εργασίας, αλλά και κόστος περίθαλψης, νοσηλείας, επανένταξης των αναπήρων κ.λ.π.

Σημαντικό μέσο πρόληψης των τροχαίων ατυχημάτων είναι η εφαρμογή της κυκλοφοριακής αγωγής των νέων κυρίως ατόμων. Η κυκλοφοριακή αγωγή εφαρμόζεται από το Υπουργείο Συγκοινωνιών σε συνεργασία και με τα σχολεία και τους

Δήμους και έχει ως στόχο την ενημέρωση:

- για τους κανόνες οδικής κυκλοφορίας που αφορούν τόσο τους πεζούς όσο και τους οδηγούς, ώστε να κυκλοφορούν με ασφάλεια στο οδικό δίκτυο της χώρας (π.χ. χρήση κράνους από οδηγούς δικύκλων, χρήση ζώνης στο αυτοκίνητο, προσεκτικός έλεγχος διασταυρώσεων, τήρηση ορίων ταχύτητας κ.ά.)
- για θέματα όπως οι ποινές των κυκλοφοριακών παραβάσεων, η κυκλοφορία ατόμων με αναπηρίες κ.ά.

Μαύρη λίστα

22.000 ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ ΑΝΑ ΕΤΟΣ

2.100 ΝΕΚΡΟΙ

32.000 ΤΡΑΥΜΑΤΙΕΣ

3.500 ΑΝΑΠΗΡΟΙ

* Αφορούν τη 10ετία 1991 – 2001

πίνακας. 6.3 Η ευθύνη των οδηγών είναι καθοριστική για τα τροχαία ατυχήματα. Παραβιάσεις που αφορούν τα όρια ταχύτητας, την τήρηση των αυστηρών κανονισμών για τους οδηγούς επαγγελματικών οχημάτων, οδηγούν τα τελευταία χρόνια σε τραγικά ατυχήματα.

Να συζητήσετε στην τάξη τις ευθύνες των πολιτών ως οδηγών, πεζών και επιβατών.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΑΘΟΝΤΩΝ 2003-2002

	2003	%	2002	%
ΠΑΘΟΝΤΕΣ				
ΟΔΗΓΟΙ	2.181	9,8	2.034	8,5
 με ζώνη				
 με κράνος	2.577	11,6	2.094	8,8
χωρίς ζώνη ή κράνος	8.549	38,6	10.027	42,0

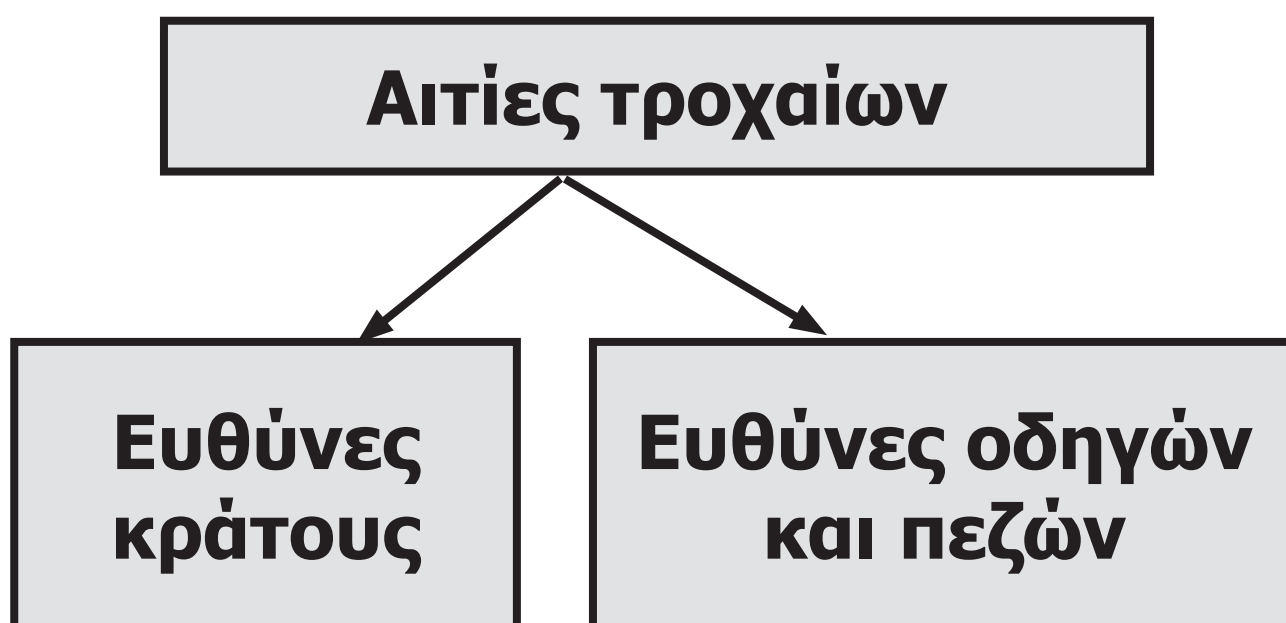
ΕΠΙΒΑΤΕΣ	1.039	4,7	911	3,8
 με ζώνη με κράνος χωρίς ζώνη ή κράνος	211	1,0	182	0,8
 Πεζοί	4.513	20,4	5.495	23,0
	3.080	20,4	3.118	13,1

πίνακας 6.4 Υπουργείο Δημόσιας Τάξης (www.ydt.gr).

Να οργανώσετε στην τάξη συζήτηση για τον Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε υλικό που θα αντλήσετε από το δικτυακό τόπο του Υπουργείου Μεταφορών (www.gov.gr).

Βασικές έννοιες μαθήματος

6.5 Αθλητισμός και βία

Από την πρωτόγονη ήδη κοινωνία οι άνθρωποι εκπαιδεύονται και ψυχαγωγούνται με το ομαδικό παιχνίδι. Με το πέρασμα των αιώνων το παιχνίδι, ως μέσο κοινωνικοποίησης και ψυχαγωγίας, εξελίσσεται σε οργανωμένο κοινωνικό θεσμό, τον αθλητισμό. Στην ελληνική αρχαιότητα η εκγύμναση του σώματος και η συμμετοχή – συναγωνισμός των αθλητών αποτελούσαν το αθλητικό ιδεώδες. Οι Ολυμπιακοί αγώνες έδωσαν στον αθλητισμό ένα χαρακτήρα που ξεπερνούσε τα σύνορα των κρατών και τον συνέδεσαν με την ειρήνη και τη συμφιλίωση των λαών (ολυμπιακή εκεχειρία). Από την ελληνική αρχαιότητα μέχρι σήμερα ο αθλητισμός παίρνει διαφορετικές

μορφές, εκφράζοντας τις αξίες και τα πρότυπα που επικρατούν σε κάθε εποχή και κοινωνία.

Ο οργανωμένος αθλητισμός έχει ως στόχους:

- τη σωματική και πνευματική υγεία του πληθυσμού (νους υγιής εν σώματι υγιεί),**
- την κοινωνικοποίηση των νέων μέσα από την άμιλλα και τη συνεργασία της ομάδας,**
- την ψυχαγωγία των ατόμων,**
- τη γνωριμία και τη συμφιλίωση λαών, μέσα από την οργάνωση διεθνών αγώνων.**

Στις σύγχρονες κοινωνίες, ο αθλητισμός γίνεται μαζικός, ώστε να διασφαλίζεται η καλή φυσική κατάσταση και υγεία όλου του πληθυσμού. Παράλληλα όμως σήμερα ο αθλητισμός συνδέεται με την αγορά και με τα

συμφέροντα μεγάλων εταιριών, γι' αυτό μιλάμε για το φαινόμενο της εμπορευματοποίησης του αθλητισμού (αθλητικές εταιρίες, ΜΜΕ, εταιρίες αθλητικών ειδών). Συνέπεια της σύνδεσης του αθλητισμού με την αγορά είναι η εμφάνιση αρνητικών φαινομένων, όπως ο πρωταθλητισμός με κάθε μέσον και η βία που συχνά παρουσιάζεται, ιδιαίτερα στα ομαδικά αθλήματα.

α) Πρωταθλητισμός. Το «γρήγορα, ψηλά, δυνατά» της αρχαίας Ελλάδας γίνεται σήμερα «γρηγορότερα, ψηλότερα, δυνατότερα». Ο πρωταθλητισμός σήμερα προβάλλει και καλλιεργεί ως υπέρτατη αξία τον ανταγωνισμό και τη νίκη με κάθε μέσο.

Αρνητικά αποτελέσματα αυτού του φαινομένου είναι οι μικρές ηλικίες έναρξης της προπόνησης, με

τραγικές συνέπειες στην υγεία των αθλητών, η επέμβαση της τεχνολογίας και της επιστήμης στη δημιουργία μεγαλύτερων επιδόσεων, με τη χρήση απαγορευμένων ουσιών (ντόπιγκ), η καλλιέργεια αισθημάτων φανατισμού στους φιλάθλους από τα τεράστια οικονομικά συμφέροντα των ΜΜΕ.

φωτ. 6.8 Παρολυμπιακοί αγώνες.
Οι Παρολυμπιακοί Αγώνες μας μεταφέρουν σε μια χαρά γιορτής που ξεπερνά κάθε αναπηρία. Οι αγώνες αυτοί εκφράζουν τις τέσσερις αξίες που πρέπει να χαρακτηρίζουν τους αγώνες: την επίδοση, τη δύναμη, την έμπνευση και τη γιορτή.

Να συζητήσετε στην τάξη τις αξίες αυτές που είναι αξίες όλων των αθλητικών αγώνων.

φωτ. 6.9 Ποδοσφαιρικός αγώνας. Η Πολιτεία προβλέπει αυστηρές ποινές για όσους φιλάθλους δημιουργούν επεισόδια στη διάρκεια

των αγώνων και απαγορεύει την ανάκληση των ποινών φυλάκισης. Οι αυστηρές ποινές είναι απαραίτητες, πόσο όμως μπορούν να εφαρμοστούν ιδιαίτερα σε νέους; www.sport.gov.gr.

Να σχολιάσετε τις δύο απόψεις στην τάξη. Ποια άλλα μέτρα πρόληψης των επεισοδίων και των βανδαλισμών στα γήπεδα θα προτείνετε;

β) Φαινόμενα βίας στις τάξεις των φιλάθλων. Το φαινόμενο της βίας, που εκδηλώνεται από τους φιλάθλους, μέσα και έξω από τα γήπεδα, παρουσιάζεται σε πολλές κοινωνίες, όπως και στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Αφορά κυρίως συγκεκριμένες μορφές ομαδικού αθλητισμού, όπως το ποδόσφαιρο και το μπάσκετ.

Οι αιτίες του φαινομένου βρίσκονται στην εμπορευματοποίηση αυτών των μορφών αθλητισμού και στα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα με τα οποία συνδέονται (αθλητικές εταιρίες), στην υπερπροβολή των αθλημάτων από τα ΜΜΕ, εφόσον διαθέτουν ένα τεράστιο φίλαθλο κοινό, αλλά και στην καλλιέργεια από μερίδα του τύπου του φανατισμού των φιλάθλων οι οποίοι μετατρέπονται σε οπαδούς.

Η γενικότερη κρίση των αξιών και τα κοινωνικά προβλήματα (αποξένωση, ανεργία) οδηγούν συχνά τους παθητικούς θεατές – οπαδούς σε εκδηλώσεις βίας, τόσο μέσα όσο και έξω από τα γήπεδα. Αποτέλεσμα αυτού του φαινομένου είναι τεράστιες καταστροφές σε εγκαταστάσεις, συγκρούσεις με αντίπαλους φιλάθλους, απομάκρυνση πολλών φιλάθλων από τα γήπεδα, κίνδυνοι για την ασφάλεια των πολιτών.

Η αντιμετώπιση του αρνητικού αυτού φαινομένου απαιτεί όχι μόνον αυστηρότερα κατασταλτικά μέτρα από την Πολιτεία, αλλά και τη συνεργασία των φιλάθλων και των αθλητικών φορέων (π.χ. ομάδες προστασίας γηπέδων από φιλάθλους, αριθμημένα εισιτήρια, αποκλεισμός από τους αγώνες των οπαδών που

βιαιοπραγούν). Εξάλλου, απαιτείται κατάλληλη κοινωνική πολιτική που θα δίνει λύσεις στα προβλήματα των νέων (ανεργία, κοινωνικός αποκλεισμός, αποξένωση στις μεγαλουπόλεις), εφόσον αυτά αποτελούν συχνά τις αιτίες της νεανικής βίας.

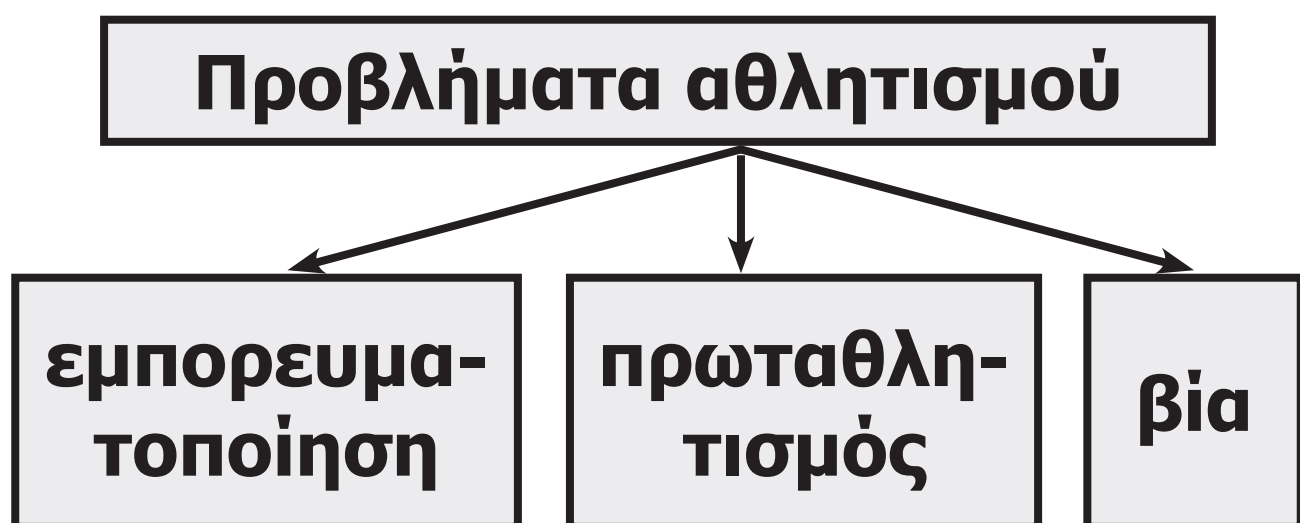
φωτ. 6.10 Το «ευ αγωνίζεσθαι» στους Ολυμπιακούς αγώνες της Αθήνας το 2004.

Μετά την ένταση της πάλης, η φι-
λία των δύο πρωταθλητών συμβο-
λίζει τη συνεύρεση των λαών. Για-
τί οι αθλητικοί αγώνες πρέπει να
είναι πάνω από όλα γιορτή, τόσο
για τους αθλητές όσο και για τους
θεατές.

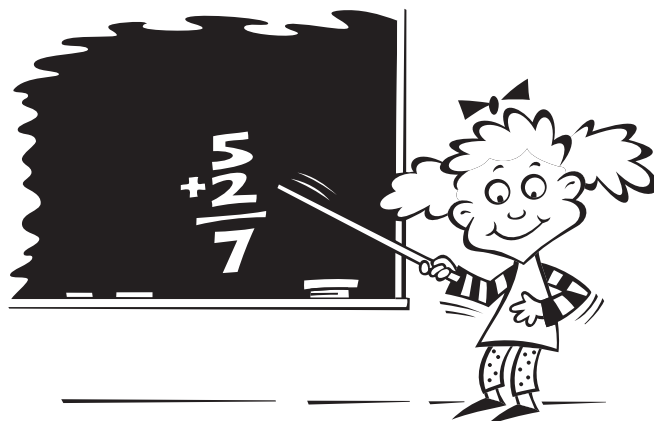

Ποιοι παράγοντες μειώνουν
σήμερα αυτό το χαρακτήρα γιορ-
τής που πρέπει να έχουν όλοι οι
αθλητικοί αγώνες;

Βασικές έννοιες μαθήματος

Εργασίες – δραστηριότητες

- 1. Από τις ειδήσεις στην τηλεόραση και τον τύπο να καταγράψετε ένα κοινωνικό πρόβλημα που παρουσιάζεται. Να εξηγήσετε γιατί αποτελεί κοινωνικό πρόβλημα και να προτείνετε λύσεις.**
- 2. Να φτιάξετε ένα φάκελο «Κοινωνική Πολιτική» στην τάξη. Να χωριστείτε σε ομάδες, να επιλέξετε ανά ομάδα ένα κοινωνικό πρόβλημα από αυτά που παρουσιάζονται στο βιβλίο σας**

(φτώχεια, ανεργία, τροχαία ατυχήματα, βία στα γήπεδα). Να συγκεντρώσετε υλικό από τον τύπο, τον τοπικό Δήμο, από συζητήσεις σας με μεγαλύτερους για τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής που παίρνει το κράτος σε σχέση με αυτό. Να τα σχολιάσετε στην τάξη και να κάνετε και τις δικές σας προτάσεις.

3. Από τον τύπο και τις ιστοσελίδες της Γ. Γ. Αθλητισμού (www.sports.gov.gr), μπορείτε να συγκεντρώσετε υλικό για αθλήματα, επιτυχίες και αθλητικά προβλήματα. Από τις ιστοσελίδες των Οργανώσεων των καταναλωτών (www.inka.gr, www.ekrizo.gr) υλικό για την αγωγή καταναλωτή.

Να παρουσιάσετε το υλικό στην τάξη σας.

4. Σημαντικά κοινωνικά προβλήματα (φτώχεια, μετανάστευση) δημιουργούν και τα τοπικά και παγκόσμια προβλήματα περιβάλλοντος (βλ. κεφ. 12.5.4, τόμ. 5, σελ. 128). Διαλέξτε ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα (τοπικό ή διεθνές) και καταγράψτε τις κοινωνικές του συνέπειες. Πληροφορίες μπορείτε να αντλήσετε και από τις περιβαλλοντικές οργανώσεις.

Τώρα που τελείωσε το Α' Μέρος της Κοινωνικής Αγωγής, μπορείτε να συνεργαστείτε με τους συμμαθητές σας και να εκδώσετε μια σχολική εφημερίδα που θα παρουσιάζει σχολικά και κοινωνικά προβλήματα. Να αξιοποιήσετε τις γνώσεις σας από το μάθημα και να χρησιμοποιήσετε ως πηγές πληροφόρησης και τους δικτυακούς τόπους που έχετε γνωρίσει. Καλή επιτυχία.

Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή

Α. Τελειώνοντας τη μελέτη και συζήτηση του κεφαλαίου και αφού κατανόησες τις έννοιες, θα πρέπει να μπορείς να απαντήσεις στις παρακάτω ερωτήσεις. Όπου συναντάς δυσκολία, μπορείς να συμβουλευτείς το αντίστοιχο μάθημα.

- 1. Να αναφέρεις δύο κοινωνικά προβλήματα και να εξηγήσεις γιατί δεν αποτελούν ατομικό πρόβλημα.**

- 2. Ποια άλλα κοινωνικά προβλήματα συνδέονται με τη φτώχεια;**
- 3. Να αναφέρεις τις συνέπειες στο άτομο και την κοινωνία της φτώχειας και των τροχαίων ατυχημάτων.**
- 4. Ποιες οι διαφορές απόλυτης και σχετικής φτώχειας;**
- 5. Να συνδέσεις τη φτώχεια με τον καταναλωτισμό και την εμπορευματοποίηση με την αθλητική βία.**
- 6. Ο υπερκαταναλωτισμός οδηγεί ορισμένες κοινωνίες σε φτώχεια. Να αναφέρεις παραδείγματα.**

B. Τώρα, χαρακτηρίσε τις παρακάτω προτάσεις σωστές ή λανθασμένες, βάζοντας σε κύκλο το αντίστοιχο γράμμα

1. Τα κοινωνικά προβλήματα έχουν μόνο κοινωνικές συνέπειες	Σ	Λ
2. Τα άτομα που δεν είναι καταναλωτικά βρίσκονται σε σχετική φτώχεια	Σ	Λ
3. Βασική αιτία της βίας στα γήπεδα είναι η εμπορευματοποίηση	Σ	Λ
4. Οι αιτίες των τροχαίων ατυχημάτων αφορούν αποκλειστικά το κράτος	Σ	Λ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΝΝΟΙΩΝ – ΟΡΩΝ – ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΩΝ

A

Αγωγή Καταναλωτή ..... Β, 141

    Περιβάλλοντος ..... Ε, 130

    Υγείας ..... Ε, 124

Αειφόρος Ανάπτυξη

    βλ. βιώσιμη ανάπτυξη .....

Αθλητισμός ..... Β, 155

Αλληλεπίδραση

    (ατόμου-κοινωνίας)..... Α, 43

Ανεξιθρησκία..... Ε, 96

Ανισότητα

    (κοινωνική).... Β, 119, Α, 116, Γ, 91

Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής

    Προσωπικού (Α.Σ.Ε.Π.) ..... Ε, 17

Αξία (κοινωνική) ..... Α, 110

Απαράγραπτα εγκλήματα..... ΣΤ, 150

Απαρτχάιντ..... ΣΤ, 159

Αποκεντρωτικό	
σύστημα.....	Ε, 12
Αρχή Διάκρισης	
Λειτουργιών.....	Γ, 78, Γ, 96
Αρχή Προστασίας Δεδομένων	
Προσωπικού Χαρακτήρα	Ε, 90
Ασφάλεια (προσωπική).....	Γ, 88
Άτομα Με Ειδικές Ανάγκες	
(Α.Μ.Ε.Α.).....	Ε, 65
Αττικό Μετρό.....	ΣΤ, 45
Τραμ	Α, 138
Αυτοδιοίκηση.....	Ε, 14
Αυτοέλεγχος	Β, 95

Β

Βία αθλητική	Β, 155-165
Βιομηχανική επανάσταση	Α, 130
Βιώσιμη ανάπτυξη.....	Β, 142, Ε, 129
Βουλή	Δ, 76-98, Δ, 125-126
Εφήβων.....	Δ, 84-86

Γ

Γάμος..... Β, 34, Β, 58

Γενική Γραμματεία

Απόδημου Ελληνισμού ..... ΣΤ, 171

Γενική Γραμματεία

Νέας Γενιάς ..... ΣΤ, 85

Γενετική ταυτότητα (DNA) ..... Ε, 86

Γενοκτονία ..... ΣΤ, 150

Γιατροί του κόσμου... Β, 121, ΣΤ, 145

Γιατροί χωρίς

σύνορα ..... Β, 121, ΣΤ, 145

Δ

Δημογραφικός..... ΣΤ, 165

Δημοκρατία ..... Γ, 57-69

Προεδρευόμενη .... Γ, 61

Προεδρική ..... Γ, 61

Βασιλευόμενη ..... Γ, 60

Δημόσια επιχείρηση ..... Ε, 16

Δημοτικό διαμέρισμα ..... Ε, 20

Δημοψήφισμα ..... Γ, 59, Γ, 68

Διαθεματικότητα..... Α, 9-13
Διαστρωμάτωση κοινωνική ... Α, 117
Διαφάνεια ..... Δ, 37, Δ, 45
Διεθνείς Οργανισμοί..... ΣΤ, 117 επ.
Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο.. ΣΤ, 151
Διεθνές Δίκαιο ..... ΣΤ, 105 επ.
Διεθνές Δικαστήριο
της Χάγης..... ΣΤ, 124
Διεθνή Ανθρώπινα
Δικαιώματα ..... Ε, 68
Διεθνής Αμνηστία .... Β, 111, ΣΤ, 144
Διεθνής Ερυθρός Σταυρός ... ΣΤ, 155
Δικαιοσύνη..... Β, 97
Δικαστήρια ..... Γ, 102, Δ, 130
Δικαστική
λειτουργία ..... Γ, 96, Δ, 117
Δικαιώματα
ατομικά ..... Ε, 57, Ε, 70 επ.
κοινωνικά .. Ε, 58, Ε, 112-116
πολιτικά ..... Ε, 57, Ε 110-111
Δικτατορία ..... Γ, 53

Ε	
Εθελοντισμός	Α, 56, ΣΤ, 85
Εθνικό κράτος	Γ, 24
Έθνος	Γ, 22
Εκλογές Βουλευτικές	Δ, 13
Δημοτικές	Δ, 13
Ευρωεκλογές	Δ, 14
Εκλογικές Περιφέρειες	Δ, 32
Εκλογικό σώμα	Δ, 12
Μέτρο	Δ, 27
Σύστημα	Δ, 24
Εκτελεστική λειτουργία	Γ, 96
Έλεγχος κοινωνικός	Β, 90
Εναλλακτική θητεία	Ε, 75
Επιστολική ψήφος	Δ, 18
Ευρώ	ΣΤ, 61
Εκπαιδευτικά Προγράμματα	
Ευρωπαϊκά	ΣΤ, 85

Ευρωπαϊκή

Ένωση..... Γ, 24, Δ, 51, ΣΤ, 10 επ.

Επιτροπή.....ΣΤ, 26, ΣΤ, 53

Οικονομική

Κοινότητα.....ΣΤ, 12, ΣΤ, 17

Ευρωπαϊκό

Δικαστήριο.....ΣΤ, 54, ΣΤ, 60

Δικαστικό Δίκτυο

(eurojust) ..... Δ, 119

Κοινοβούλιο ..... ΣΤ, 26-45

Νέων ..... ΣΤ, 44

Συμβούλιο.....ΣΤ, 26, ΣΤ, 47

Ευρωπαίος

Διαμεσολαβητής ..... ΣΤ, 55

Εφημερίδα της

Κυβερνήσεως..... Δ, 88, Δ, 100

G

Greenpeace ...Ε, 127, Ε, 131, ΣΤ, 141

Η

Ηλεκτρονική Δημοκρατία..... ΣΤ, 84

Θ

Θανατική ποινή ..... Β, 92

Θέση κοινωνική ..... Α, 91 -95

κατακτημένη/δοτή.....Α, 93 -94

Θεσμοθέτηση ..... Β, 20

Θεσμοποίηση..... Β, 21

Θεσμός ..... Β, 12 επ.

Τυπικός/άτυπος ... Β, 20 -21

Θρησκευτική ελευθερία..... Ε, 96

Ι

Ίδρυμα Μαραγκοπούλου ..... Ε, 49

Ιθαγένεια.....Δ, 12

Ινστιτούτο καταναλωτή ..... Β, 111

Ισότητα ..... Ε, 71 -80

ευκαιριών ..... Ε, 75

φύλων ..... Ε, 73

Κ

- Κανόνες** ..... Α, 102, Α, 110-113,
..... Β, 90, Γ, 14
Τυπικοί/άτυποι ... Α, 112-113
- Κάστα**..... Α, 117
- Καταναλωτισμός**..... Β, 130, Β, 140
- Κεντρική Ένωση Δήμων
(Κ.Ε.Δ.Ε.)** ..... Ε, 8
- Κέντρο Ενημέρωσης Για Θέματα
Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.)**..... Ε, 138
- Κέντρα Απασχόλησης
Περίθαλψης Ηλικιωμένων
(Κ.Α.Π.Η.)** ..... Α, 81
- Κινήματα κοινωνικά** .... Β, 126, Δ, 38
- Κινητικότητα**..... Α, 120
- Κλωνοποίηση** ..... Ε, 86
- Κοινή γνώμη** ..... Ε, 98
- Κοινωνία**..... Α, 38-40, Α, 137, Β, 116
Παραδοσιακή ..... Α, 134
**πλανητική (πλανητικό
χωριό)** ..... Δ, 54, Δ, 55

πληροφορίας..	Δ, 95, ΣΤ, 79
πολυπολιτισμική.....	Α, 63
πλουραλιστική	Δ, 38
πολιτική	Γ, 11
πολιτών.....	Δ, 42
Κοινωνικά προβλήματα ..	Β, 113 επ.
Κοινωνικοποίηση	Β, 55 επ.
Κόμμα πολιτικό.....	Δ, 35-38
Κράτος.....	Β, 75, Γ, 24
Κοινωνικό.....	Γ, 91, Ε, 112
Δικαίου	Γ, 84-86
Κυβέρνηση.....	Δ, 88, Δ, 110-112,
.....	Δ, 128-130
Κυκλοφοριακή Αγωγή.....	Β, 149
Κώδικας Οδικής	
Κυκλοφορίας (Κ.Ο.Κ.).....	Β, 148

Λ

Λαϊκή Νομοθετική

    Πρωτοβουλία .....

    Κυριαρχία.....

Λογοκρισία..... Ε, 99

M

Μεταβολή (κοινωνική)..... Α, 129 επ.

Μη Κυβερνητικές

**Οργανώσεις ..... Β, 27, Β, 125,
..... Δ, 50, ΣΤ, 140**

**Μ.Μ.Ε. .... Β, 27, Β, 76, Β, 84, Β, 157,
..... Β, 162, Δ, 53-60, Ε, 99**

Μοναρχία.....Γ, 53

Μονογονεϊκή Οικογένεια..... Β, 37

N

NATO (North Atlantic

Organisation) ..... ΣΤ, 135

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση ..... Ε, 30

Νομικά Πρόσωπα ..... Ε, 14

Νομοθεσία, νόμος..... Β, 96

Νομοθετική

Λειτουργία ..... Γ, 96, Δ, 76

- Ο**
- Οικογένεια** ..... Β, 34, Β, 64, Β, 68
    πυρηνική/εκτεταμένη .. Β, 35-36
- Οικονομική και Νομισματική**
    Ένωση (Ο.Ν.Ε.) ..... ΣΤ, 61
- Οικουμενική Διακήρυξη**
    Δικαιωμάτων
        Ανθρώπου ....Α, 98, ΣΤ, 148, ΣΤ, 153
- Ολυμπιακή εκχειρίδα**..... ΣΤ, 174
- Ολυμπιακοί Αγώνες** ..... ΣΤ, 175
- Ομάδες κοινωνικές**..... Α, 39 επ.
    ευάλωτες.....Α, 64, ΣΤ, 79
- Ομογενείς** .....Γ, 24, ΣΤ, 171
- Οργανισμός Απασχόλησης**
    Εργατικού Δυναμικού
    (Ο.Α.Ε.Δ.) .....Α, 126
- Οργανισμός για την Ασφάλεια**
    και τη Συνεργασία στην
    Ευρώπη (Ο.Α.Σ.Ε.)..... ΣΤ, 137
- Οργανισμός Ηνωμένων**
    Εθνών (Ο.Η.Ε.) ... Β, 126, ΣΤ, 120 επ.

**Οργανισμοί Τοπικής
Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.)..... Ε, 19**

Π

Παγκοσμιοποίηση .....Α, 130

Παιδικά Χωριά SOS .....Β, 41

Παραοικονομία ..... Β, 136

Παραολυμπιακοί Αγώνες..... Β, 159

Παραπληροφόρηση ..... Β, 78, Δ, 56

Πατριαρχική οικογένεια ..... Β, 35

Περιφέρεια διοικητική ..... Ε, 15

Πόλις .....Γ, 12

Πολιτεία ..... Γ, 11 -20

Πολίτευμα .....Γ, 52

Πολιτική .....Γ, 32

Πολίτης .....Γ, 32

ενεργός .....Δ, 42 -50

Πολιτισμός ..... Α, 32

Πολυκομματισμός.....Δ, 37

Πράξη Νομοθετικού

Περιεχομένου .....Γ, 98

Προεδρικό διάταγμα...Δ, 100, Δ, 112
Πρόεδρος Δημοκρατίας ... Γ, 61, Γ, 81,
..... Δ, 99 -109, Δ, 127
Προκατάληψη..... Α, 63, Β, 136
Προσηλυτισμός ..... Ε, 96
Προϋπολογισμός.....Δ, 94, ΣΤ, 42
Πρωθυπουργός ..... Δ, 111
Πρωταθλητισμός..... Β, 157

Ρ

Ρατσισμός .....Α, 64, Α, 70, Β, 122
Ρόλος κοινωνικός.....Α, 100-104

Σ

Σύγκρουση Ρόλων .....Α, 104
Συμβούλιο Ευρώπης..... ΣΤ, 140
Συμπεριφορά.....Α, 42
Συνήγορος του Παιδιού ..... Β, 53
Πολίτη ..... Ε, 92
Συνθήκη Μάαστριχτ..... ΣΤ, 12
Ρώμης ..... ΣΤ, 12
Σέγκεν ..... ΣΤ, 82

Συνοικιακά Συμβούλια..... Ε, 20
Σύνταγμα .....Γ, 70-76, Δ, 36, Ε, 60
    Ευρωπαϊκό ...ΣΤ, 13, ΣΤ, 80

Τ

Τάξη κοινωνική ..... Α, 118
Ταύτιση ..... Β, 84
Τεχνολογική Επανάσταση..... Α, 130
Τύπου ελευθερία ..... Ε, 97

Υ

Υγεία ..... Ε, 123
Ύπατη Αρμοστεία Ο.Η.Ε.
    για τους πρόσφυγες ..... ΣΤ, 131
Υπογεννητικότητα ..... Β, 37
Υποσιτισμός ..... Β, 138
Υπουργείο Παιδείας ..... Β, 73, Β, 91,
    ..... Δ, 111, Ε, 117
Υφυπουργός ..... Δ, 112

U

Unesco..... ΣΤ, 124

Unicef..... Β, 121, Β, 126

Φ

Φτώχεια ..... Β, 130-142

σχετική-απόλυτη .. Β, 130-131

W

WWF..... Β, 111, ΣΤ, 141

Χ

Χαρακτηριστικά

ατομικά / κοινωνικά ..... Α, 42

Χώροι Υγιεινονομικής Ταφής

Αποριμμάτων (Χ.Υ.Τ.Α.)..... Ε, 26

Ψ

Ψήφος..... Δ, 18

Ψηφοφορία ..... Δ, 17

Ψυχρός πόλεμος ..... ΣΤ, 135

[Α, Β, Γ, Δ, Ε, ΣΤ = τόμοι 1, 2, 3, 4, 5, 6]

Ευρετήριο Ηλεκτρονικών Διευθύνσεων που αναφέρονται στο Βιβλίο

1. Γενικοί Αναζητητές

- www.google.com, www.in.gr

2. Δημόσιες και Ανεξάρτητες Υπηρεσίες, Αρχές και πολιτικά κόμματα

- Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων: www.dpa.gr

- Ανώτατο Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού:

- Γενική Γραμματεία Αθλητισμού: www.sports.gov.gr

- Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού: www.ggae.gr

- Γενική Γραμματεία Ισότητας: www.isotita.gr

- Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς:

- **Εθνικό Κοινοβούλιο:**
www.parliament.gr
- **Εθνικό Τυπογραφείο:** www.et.gr
- **Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού:**
www.not.gr
- **Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες:** www.gcr.gr
- **Κέντρο Έρευνας για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.):** www.kethi.gr
- **Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (Κ.Κ.Ε.):** www.kke.gr
- **Νέα Δημοκρατία (Ν.Δ.):** www.nd.gr
- **Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.):**
www.oaed.gr
- **Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑ.ΣΟ.Κ.):** www.pasok.gr
- **Προεδρία της Δημοκρατίας:**
www.presidency.gr
- **Συνασπισμός:** www.syriza.gr

- **Συνήγορος του Πολίτη:**
www.synigoros.gr

Οι ηλεκτρονικές διευθύνσεις όλων των Υπουργείων αναφέρονται στις σελίδες 111 - 113 του τόμου 4.

3. Διεθνείς Θεσμοί

- **Διεθνής Ερυθρός Σταυρός:**
www.icrc.org
- **Ελληνικό Παρατηρητήριο Συμφωνιών Ελσίνκι:**
- **Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων:**
www.echr.coe.int
- **NATO:** www.nato.int
- **O.H.E.:** www.un.org
- **Ύπατη Αρμοστέία O.H.E. για τους πρόσφυγες:** www.unhcr.org
- **Unesco:** www.unesco.org
- **Unicef:** www.unicef.gr

4. Ειδικές Ιστοσελίδες

- **Αντιντόπινγκ:**
- **Άτομα με Ειδικές Ανάγκες:**
www.disability.gr
- **Αττικό μετρό:** **www.metro.gr**
- **Αττικό τραμ:**
- **Ίδρυμα Μαραγκοπούλου:**
www.mfhr.gr
- **Νόμπελ (Βραβεία):**
www.nobelprizes.com

5. Ευρωπαϊκή Ένωση

- **Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής:**
www.europa.eu.int/institutions/ombudsman/
- **Ευρωπαϊκή Επιτροπή:**
www.ee.gr, www.europa.eu.int
- **Ευρωπαϊός Καταναλωτής:**
www.yomag.net
- **Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο:**
www.europarlament.gr

6. Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

- **Γιατροί του Κόσμου:**
www.mdgreece.gr
- **Γιατροί χωρίς Σύνορα:**
www.msf.gr
- **Διεθνής Αμνηστία:**
www.amnesty.gr
- **Ένωση Καταναλωτών Ποιότητας Ζωής (Ε.Κ.ΠΟΙ.ΖΩ.):**
www.ekpizo.gr
- **Greenpeace:** **www.greenpeace.gr**
- **Ινστιτούτο Καταναλωτή (ΙΝ.ΚΑ.):**
www.inka.gr
- **Παιδικά χωριά ΣΟΣ:**
www.sos_village.gr
- **WWF:** **www.wwf.gr**

7. Περιοδικά

- **Γαϊόραμα:** **www.georama.gr**
- **National Geographic:**
www.nationalgeographic.gr

Φωτογραφίες και πίνακες που χρησιμοποιήθηκαν ανά Κεφάλαιο:

Κεφ.1: πίν.1.1 Τσαούσης Δ.Γ, Η κοινωνία του Ανθρώπου, Gutenberg, (1987), φωτ.1.3 Ελευθεροτυπία.

Κεφ.2: φωτ.2.3, 2.4, 2.7 Ελευθεροτυπία, σκίτσα για το ρατσισμό από το φυλλάδιο της ΕΕ Εγώ ρατσιστής;, φωτ.2.5, 6 Καθημερινή.

Κεφ.3: φωτ.3.8 Από το φυλλάδιο Οικογενειακού Δικαίου της Γενικής Γραμματείας Ισότητας (1983), φωτ. 3.10, 11, 16 Ελευθεροτυπία.

Κεφ.4: φωτ.4.6. Αναγνωστικό Α΄ Δημοτικού ΟΕΔΒ για τα έτη 1955-1978, φωτ.4.7 (διευρυμένη οικογένεια) Το παιδί στην παραδοσιακή και στη σύγχρονη κοινωνία, εκδ. Ελληνικά Γράμματα (2002), 4.8 Καθημερινή.

Κεφ.5: φωτ.5.10 Διεθνής Αμνηστία, φωτ.5.12 Καθημερινή.

Κεφ.6: πίν.6.1, 6.2, 6.3 Ελευθεροτυπία, φωτ. 6.8, 6.9, 6.10 Ελευθεροτυπία.

Κεφ.7: φωτ.7.3 Δημοκρατία: 80 Ερωτήσεις και Απαντήσεις, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου/Unesco, Εστία (1996), φωτ.7.5, 7.6 Ελευθεροτυπία.

Κεφ.8: φωτ.8.3, 8.5, Καθημερινή, φωτ.8.7, 8.11 Δημοκρατία: 80 Ερωτήσεις και Απαντήσεις, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου/Unesco, Εστία (1996), 8.9 UNESCO.

Κεφ.9: φωτ.9.1, 9.3, 9.4, 9.6, πίν. 9.1 Ελευθεροτυπία, φωτ.9.5, 9.7 Η Ελλάδα του 20ού αιώνα, Επτά Ημέρες Καθημερινή.

Κεφ.10: πίν.10.3 περιοδικό Βουλής, φωτ. 10.6 Ίδρυμα Καραμανλή, γραφείο Χρ. Σαρτζετάκη, Ελευθεροτυπία.

Κεφ.11: φωτ.11.4 Βουλή.

**Κεφ.12: πίν. 12.1 Eurostat, φωτ.12.4
Ελευθεροτυπία, φωτ.12.12, 12.13.
Greenpeace, φωτ. 12.14 Ελευθερο-
τυπία.**

**Κεφ. 13: φωτ.13.4 Ίδρυμα Καραμαν-
λή, φωτ.13.16 γραφείο Πρωθυπουρ-
γού. Όλο το άλλο φωτογραφικό υλι-
κό προέρχεται από την Ευρωπαϊκή
Ένωση.**

**Κεφ.14: πίν. 14.1: Ζακάρ Ανρί, Πέ-
ντε δισεκατομμύρια άνθρωποι σε ένα
πλεούμενο, Ροές (1989). φωτ.14.16
Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελ-
ληνισμού, πίν. 14.2 ΟΗΕ, πίν. 14.4
Ολυμπιακή Επιτροπή. Όλο το υπό-
λοιπο υλικό προέρχεται από δημό-
σιες Υπηρεσίες (Υπουργεία, Βουλή,
Προεδρία της Δημοκρατίας κ.ά.) και
τους ευχαριστούμε.**

**Θερμά ευχαριστούμε την κα Έλλη
Μητράκου, για την παραχώρηση**

του φωτογραφικού υλικού της Βουλής, τους υπεύθυνους φωτογραφικού υλικού του Ιδρύματος Καραμανλή, το γραφείο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Αθήνα και το Δημήτρη Βάκη για την ηλεκτρονική επεξεργασία όλων των πινάκων του βιβλίου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 2ου ΤΟΜΟΥ

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΕΝΟΤΗΤΑ Ι: ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Κεφάλαιο 4: Κοινωνικοί θεσμοί	6
Κεφάλαιο 5: Κοινωνικοποίηση και κοινωνικός έλεγχος	50
Κεφάλαιο 6: Κοινωνικά προβλήματα	108
Ευρετήριο όρων – εννοιών	174
Ευρετήριο ηλεκτρονικών διευθύνσεων	189

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.